

T. pld. 43. 604
HA 3137

ERDÉLYI MÚZEUM

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET
SZAKOSZTÁLYAINAK
KÖZLÖNYE

XXXVIII. kötet

2/31
1933. 7-9. sz.

SZERKESZTI:

GYÖRGY LAJOS

FŐTITKÁR

Új folyam IV.

Kiadja az Erdélyi Múzeum-Egyesület.

CLUJ-KOLOZSVÁR

Mínerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság

1933

TARTALOM

TANULMANYOK:

<i>Dr. Veress Endre:</i> Gróf Kemény József (1795—1855). III. befejező közlemény	257
<i>Dr. Imre Lajos:</i> A falunevelés irányelvei — — — — —	307
<i>Dr. Hofbauer László:</i> Döbrentei Gábor Erdélyi Magyar Tudós Társasága (1817—1821). — — — — —	335

ADATTÁR:

Döbrentei Gábor ismeretlen akadémiai tervezete. Közli: <i>Dr. Hofbauer László</i> — — — — —	345
---	-----

ERDÉLYI MÚZEUM-HIREI:

A legfőbb köteték. <i>Dr. Tavaszy Sándor</i> elnöki megnyitója a bölcsészeti szakosztály 1933. március 9-i ülésén. — Az Erdélyi Múzeum-Egyesület nagybányai vándorgyűlésének Emlékkönyvei. — Az Erdélyi Múzeum-Egyesület régészeti ásatásai — — — — —	358
---	-----

TERMÉSZETTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLY:

<i>Bányai János:</i> Az érces telérek mikroszkópi vizsgálata — — — — —	361
--	-----

ORVOSTUDOMÁNYI SZAKOSZTÁLY:

<i>Dr. Orient Gyula:</i> Erdély gyógyszerész-polgármesterei, szenátorai, országgyűlési képviselői és természetbúvárai — — — — —	367
---	-----

AZ ERDÉLYI MÚZEUM

az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadásában jelenik meg évenként 12 számban negyedévenként 7—7½ iv terjedelemben. A folyóirat az EME Bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi, Természettudományi, Orvostudományi és Jog- és társadalomtudományi Szakosztályának hivatalos közlönye.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-ot

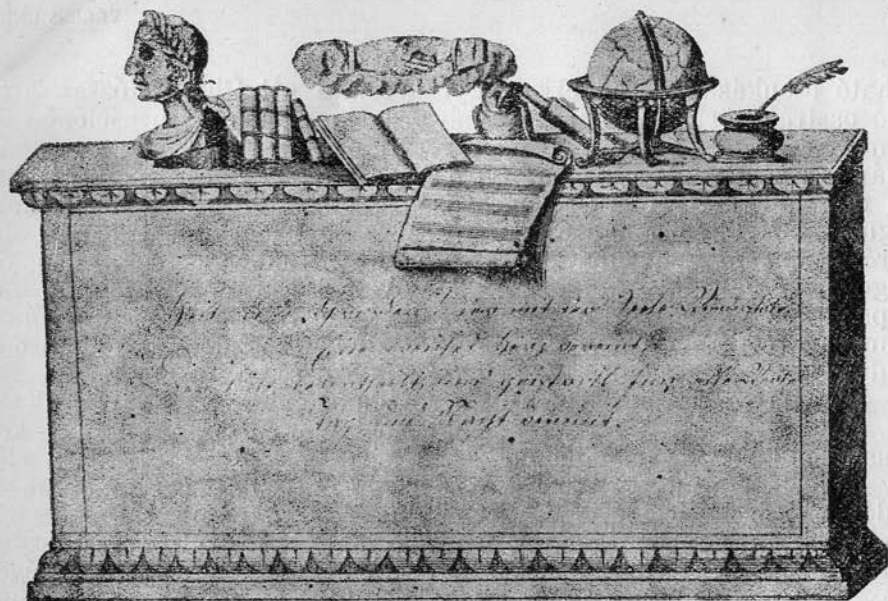
az Egyesület alapító, igazgatósági és rendes tagjai évi 300 lejes kedvezményes áron kapják. Előfizetési ára nem tagoknak és könyvkereskedőknek 400 lej. Előfizetések és a lap szétküldésére vonatkozó kívánságok címe:

ERDÉLYI MÚZEUM kiadóhivatala, Cluj-Kolozsvár, Strada Baron L. Pop (volt Brassai-utca) 5.

Kéziratok, ismertetésre szánt könyvek és a folyóirat szellemi részét illető tudakozódások a szerkesztőt illetik:

DR. GYÖRGY LAJOS, Cluj-Kolozsvár, Str. Universităţii (v. Egyetem-u.) 10.

A szerkesztőség közli az igen t. munkatársakkal: 1. Géppel írott kéziratokat kér. 2. A közlésre szánt dolgozatok átlagos legnagyobb terjedelme 1 iv. 3. Minden munkatárs a folyóiratnak egyszersmind előfizetője is. A tiszteletdíjat 300 illetőleg 400 lejig a kiadóhivatal az előfizetés javára írja. 4. Különnyomat a szerző kívánságára és költségére készül. 5. Kéziratokat a szerkesztőség csak a szerző külön kifejezett óhajára küld vissza.

GRÓF KEMÉNY JÓZSEF

(1795—1855)

Irta: Dr. Veress Endre

(Harmadik, befejező közlemény.)

VI.

Néhány írotársától eltekintve, a régiséget kedvelő és firtató gróf Kemény József jelentőségét jóformán csak a német tudósok értékelték kellőképen. Halálát a Magyar Tud. Akadémia 1855 október 1-én tartott összes-ülésében Toldy Ferenc jelenté be.¹ Köteles bejelentését avval a kívánsággal zárta, hogy „mindenkor legyen áldva emlékezete;”² de az azért oly egyszerű volt s annyira ment mindenféle írói szépségtől, hogy még Toldy összegyűjtött munkái közé sem került be. Nem ártott volna pedig, ha belekerül, — még vázlatos alakjában is — mivel a sajtóban még ennyi sem jutott az elhunyt emlékezetének, hiszen az az egyetlen nekrológ is, amit róla Kemény Zsigmond a „Pesti Napló” tárcájában kiadott, egy szebeni szász író cikkének fordítása volt. Ez jelent meg — bővítve — a bécsi Tud. Akadémia évkönyvében is, miután ünnepi nagyülésén úgy parentálták el, hogy Kemény Józsefben a hazai történetkutatás igen nagy és nehezen pó-

¹ Új Magyar Múzeum 1855. II. köt. 546. l.

² A M. Tud. Akadémia könyvtára, Történelem 4-rétű 24. sz. III. kötetében.

tolható munkását veszté el.³ Nagyrabecsülte ott Chmel József, a kiváló osztrák történetíró is, aki már a „Fundgruben“ megjelenésekor elismerőleg szolt róla.⁴ Elismerőleg írt munkáiról a berlini Cassel Selig tanár is,⁵ ami Keménynek annyira jól esett, hogy leveleiben ismételtlen megemlékezett e figyeleneről s azt nagy kitüntetésnek tekinté. Legméltóbb volt azonban a szébeni szász honismerető egyesület elismerése, amennyiben elhatározta műveinek kiadását, még a magyar dolgozatokéinak is, fordításban.⁶ Nyilván szász ember írt róla igen szépen a bécsi nagy írói lexikonban,⁷ s ugyancsak szász írótól — Trauschenfels Jenőtől — való a másik nagy németországi hasonló kiadványban megjelent rövidebb megemlékezés.⁸

Honfitársai közül Kemény József emlékét kevesen tartották ébren. Neve éppen csak, hogy becsületből belejutott néhány sorban a kortársak lexikonaiba.⁹ Salamon Ferenc meg Vass József írt róla egy-egy cikket, de még a kolozsvári születésű Szilágyi Sándor is az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalakulásával kapcsolatban — 1859 végén — a Múzeum előzményeiről emlékezve, alig pár szóval méltatta Kemény József érdemeit, cikkét e szavakkal végezvén: A Múzeum áll és működik. Élén Mikó, a nagynevű kezdeményező s Kemény József szelleme áldást mond reá és a vállalatra.¹⁰

³ Die feierliche Sitzung der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften am 30. Mai 1856 (Wien, 1856) 68. lapján és folytatólag a 72—78. lapon a Transilvania cikke. Nekrológ jelent még meg az Oesterreichische Blätter für Litteratur und Kunst 1855. évf. 43. sz. 323. l.

⁴ Josef Chmel a Chronologie oesterreichischer Geschichtsforscher II. köt. 1. füzeté (Wien, 1841) 20—23. l. és a Notizblatt XX—XXIII. l. a Fundgruben meg a Notitia tartalmi ismertetésével.

⁵ A Zeitschrift für Geschichtswissenschaft II. köt. (Berlin, 1844) 368. l. ezt olvassuk: Erst mit der neuen Generation des Bedeus, Benigni, Kemény, Neugeboren, Schuller begann wieder ein reges Leben; die historische Muse, die schon lang verlassene, gewann jüngere Freier; man prophezeite ein fruchtbares Jahr... Ausser der Statistik von Benigni und andern weniger historischen Arbeiten von Bedeus, ist das Buch von Kemény, die Notitia, ein wichtiges und gelehrtes, das einem längst gefühlten Bedürfniss entspricht. Grösseres Verdienst erwarb er sich durch die Herausgabe der deutschen Fundgruben für siebenbürgische Geschichte. Dieses Werk leitet würdig die Producte der letzten Jahre ein, die wir etwas genauer betrachten wollen, und ist das grösste derselben, mit allen den Eigenschaften ausgestattet, die man von ihm erwartet. Dasselbe kann man nicht von allen Uebrigen sagen, und dies sind die Ursachen. Eine siebenbürgische Geschichte die den Ansprüchen unserer Wissenschaft genügt, kann noch nicht geschrieben werden. További ismertetés Kemény műveiről az 1845 januári füzetben, valamint a berlini Magazin für die Literatur des Auslandes 1850. évf. 102. sz. 104. l.

⁶ Ezt a Landeskunde-Verein 1856 február 13-án határozta el és március 10-én fel is szólítá N. Kovács Istvánt arra, hogy küldje be Kemény József műveinek jegyzékét. (Dr. Schuller A. szives közlése az egyesület jegyzőkönyvéből.) De a dolog elhúzódt és sajnos, abban is maradt.

⁷ Dr. Constant von Wurzbach: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich XI. köt. (Wien, 1864) 150—154. l.

⁸ Az Allgemeine Deutsche Biographie 15. köt. (Leipzig, 1882) 597—599. l.

⁹ Újabbkori ismeretek tára V. köt. (Pest, 1852) 54. l. Danielik József: Magyar írók II. köt. (Pest, 1858) 140. l.

¹⁰ A Budapesti Szemle 1859-i VII. köt. 348. l.

Ez a szellem vezethette valóban Mikót, midőn Kemény nagyszerű hagyatékának biztosítását keresztülvitte az elnyomatás nehéz éveiben.¹¹

Némi elismeréshez jutott Kemény József két esztendővel halála után, midőn a „keseredett szívű özvegye“ által Bécsben rendelt vasemlék leérkezett s azt „szeretete és tisztelete jeléül“ felállíttatá.¹² Ennek beszenteltetése 1857 július 5-én ment végbe és valóságos nemzeti ünnepséggé vált¹³ azáltal, hogy részt vett rajta Mikó Imre Erdély néhány előkelősége kíséretében, s hogy ünnepi beszédében Vass tanár hazafias hangon szólt az elhunytól.¹⁴ Erdemeit felsorolva túlzás nélkül írta, hogy „gróf Kemény József igyekezett egészen betölteni helyét, ő szakadatlan munka közt töltött életfolyamán keresztül sokat türe, mivele, izzada, fázék: azért míg milliók élve is holtak, ő holtan is él és — élni fog.“¹⁵ Vass szavai nagy hatást keltettek,¹⁶ miként pár év múlva a Mikóéi is az Akadémia 1860 október 12-én tartott közülésén, midőn kijelenté, hogy „Kemény Józsefet mint a történetnyomozás terén úttörőt, irányadó talentumot kell tekintenünk és megítélnünk.“ Nem üres szólam Mikónak az a véleménye sem, hogy Kemény Józsefet a gondviselés őrző keze küldte a legszükségesebb időben, őt tehát másfelől e magas küldetés szempontjából kell nézni és megítélni.¹⁷ Különbösen is munkáját *komolyan* és *öntudatosan* folytatta,¹⁸ amihez hozzátehetjük, hogy nagy szaktudással és oly széles látókörrrel, mint elődei közül jóformán senki. Kitűnik ez közel négyszáz kötetnyi kéziratgyűjteménye minden egyes darabjából, miután az egésznek rendszere és beosztása őt „mint az erdélyi történetírás okszerű“ nyomozóját s a kútfőismeret tanának megalapítóját tüntetik fel irodalmunkban.¹⁹

Ez a jellemzés immár több mint hetven esztendeje elhangzott, de bár ma is igaz, azóta senki más nem ismételte és senki gróf Kemény József alakjával behatóbban nem foglalkozott. Pedig életrajzának megírását már Salamon Ferenc a legszebb feladatnak tartotta,²⁰ ha

¹¹ Ezt özvegyének Kovács Istvánhoz intézett levele szerint, 1855 szeptember 21-én vetették könyvtárával együtt zár alá. (A kolozsvári unitárius kollegium könyvtárában.)

¹² A Délibáb nagy naptára 1858-i 77. l. és 1859-i 98. l.

¹³ Kemény József síremléke felavatási ünnepségének részletes leírása a síremlék háromnyelvű felirata közlésével együtt, a Kolozsvári Közlöny 1857 július 12. sz. 381. l. Kivonatossan abból a Vasárnapi Ujság 1857. évf. 295. l.

¹⁴ Vass József szép emlékbeszéde a Kolozsvári Közlöny 1857-i 96–100. és 102–103. számaiban.

¹⁵ A fenti napilap id. 103. sz. 416. l.

¹⁶ Így pl. A Magyar Futár 1857 július 12-i 135. számában ezeket olvassuk: Néhai gróf Kemény Józsefnek, kit életében nem igen ismert el a magyar irodalom és most méltán magasztal, tisztelői egy szerény emléket emeltek a gerendi temetőben, melynek leleplezési innepét gr. Mikó Imre, gr. Lázár Miklós s még néhányan a napokban tartották meg Gerenden. Az alkalmi beszédet Vass József mondotta. A tárgy elmés és hatályos szónoklata — milyent oly szelleműs tudós érdemelt — nagyon alkalmas volt.

¹⁷ Mikó beszédéből, a Budapesti Szemle 1860. I. köt. 424. l.

¹⁸ A beszéd különlenyomata 39. l.

¹⁹ Ugyancsak Mikó igen találó megjegyzése; ugyanott, 41. l.

²⁰ A Budapesti Hírlap 1855 október 16-i 846. sz. 2740. l.

adatok híján nem is foghatott hozzá. Magam is annak tekintetem, amint évek hosszú során át rendeztettem gyűjteményét és dirib-darab céduláit, hogy semmi el ne vesszen a rengeteg anyagból, amit munkás életében annyi szivóssággal, tudással és tervszerűséggel Erdély történelméhez összehordott s amint az életére és irodalmi munkásságára vonatkozó szétszórt adatok összeszedettségével foglalkoztam. Ez nem volt könnyű feladat, de különösen nehéz volt a munka ez utóbbi része. Írói munkásságának csatolt időrendi jegyzéke majdnem 250 értékezéséről vagy közléséről nyújt képet. E cikkeknek még felét sem ismerte Kemény első életírója — Vass József — s mégis teljesen igaza volt, midőn így kiáltott fel: „Mindezekre egy erős kérdés száll ajkamra: hol volt a fél gyenge, szikár testben ennyi munkaerő? Hol a szakadatlan munka közt élő szellemnek ekkora ruganyossága, kitartó ereje? Uraim, a munkában áldás van, mely egy megfoghatatlan valóságtól jó, ki a népek s nemzetek sorsát intézi, s ki midőn életképes, életrevaló nemzetet magasra akar emelni, annak fiait áldja meg erővel testben és lélekben, kitartással a munkában, bölcseséggel a kivitelben. Ily nemzeti áldás volt a gondviseléstől gróf Kemény József Erdélyre, ki által ezer jó áradt a magyar szellemi életére, tudományos irodalmának dicsőségére, s azért áldásos élete kifolyásának gyümölcsei miénk, nagy nevének méltó emlékezetével az idők végeiglen.”²¹ Ám emlékezetének színe még élénkebb, ha tudjuk, hogy jegyzékünkől — a dolog természeténél fogva — egy s más dolgozatának címe ki is maradhatott. Névtelen cikk is több lehet annál, amit teljes biztonsággal Kemény Józsefnek tulajdoníthattunk vagy kinyomozhattunk, hisz olyanok is akadtak, amelyek megtalálása ma már lehetetlen volt. Avagy ki ismeri példának okául Kemény József „Der Freimüthige von und über Siebenbürgen“ című röpiratát, melyet álneven írt és küldött nyomtatásra Lipcsébe 1833 február közepén.²² Sok névtelen cikke jelenhetett meg a brassói „Blätter für Geist“ ismeretterjesztő lapban is, amelybe előszeretettel írogatott s tőle lehet az a néhány könyvismertetés német munkákról, amely K—y jelzéssel a pesti Tudományos Gyűjteményben az 1839 és 1840-ik esztendő folyamán napvilágot látott. Ennél is érdekesebb, hogy egyik levele szerint fiatal korában a pesti német „Iris“ almanachba, más alkalommal tett nyilatkozata szerint pedig a bécsi Hormayr-féle történelmi archivumba meg folyóiratba is írogatott,²³ habár azokban egyetlen írását meg nem találhattuk. Alkalmilag még német versekkel is próbálkozott, de azok — úgy látszik — nem üthették meg a mértéket, mert nincsen nyomuk.

Kemény József írói munkássága jegyzékén végigtekintve, első-sorban szellemének ritka sokoldalúsága lep meg, hisz ő egyforma alaposággal és könnyedséggel írt régiségekről, irodalmi vagy történelmi kérdésekről, történelmi, genealogiai, heraldikai tárgyakról, numiz-

²¹ Vass id. emlékbeszédéből, az id. 103. sz. 416. l.

²² Kemény 1833 február közepén írt levele szerint.

²³ Akadémiai 1845-ben tartott beszédében, meg Vassnak tett szóbeli közlése szerint, hogy a Taschenbuchba Ymenek Sofie betűcserélt név alatt írt (Vass emlékbeszéde id. 102. sz. 412. l.) De ily név alatt sem találtunk benne semmit!

matikáról, politikáról avagy kereskedelemről, illetve gazdaságtörténetről egyaránt. Értekezései, meg cikkei ma — a lepergett száz vagy nyolevan esztendő távlatán keresztül — is becsesek, mert mindig új adatokat nyujtanak és nem várt új ismeretekkel gyarapítják tudásunkat. Ez új adatokat pedig nemcsak oklevelekből merítette, hanem — ami koráig új vala — hazánkra vonatkozó külföldi ritka könyvek-ből is, melyeket nála senki jobban nem ismert. Így ő volt az első, aki az úgynevezett Hungaricumok rendkívüli értékét felismerte és adataikat feltárva, közkinccsé tevő. Ehhez persze finom érzék, nagy tudás és olvasottság s a már létező hazai irodalom teljes ismerete kellett. Ám Keménynek a kellő kritikai érzéke és ereje is megvolt a felvetődött történelmi vagy irodalmi kérdések tárgyilagos feldolgozásához: sokkal nagyobb mértékben, mint azt eddig bárki is észrevette vagy méltatta volna.

Ezt a történetírói készséget minden egyes tanulmánya és cikke elárulja. Ezért sajnálatos, hogy azokból jó csomó még gyűjteményében hever kiadatlanul avagy lappang, vagy épen elveszett. Ezek közül a váratlanul elhunyt Kurz Antal hagyatékában kilenc értekezése pusztult el abból a tizenegyből, amelyet Kemény 1843 őszén írt és kezeihez küldött, hogy legyen amivel a „Magazin“ Brassóban megindulhasson.²⁴ Egytől-egyig érdekes tartalmú cikkek: a felsőbb iskolák látogatottságáról s a határvidéki székely katonáknak a papirendbe való átlépéséről; a morvaországi románokról; Klesel Menyhárt bitoros viszonyáról az erdélyi szászok tizedfizetéséhez; a honfoglaló magyarok 932—934 közti németországi kalandozásairól; a brassói 1493-i szász papok szokásairól; Franciaország XIII. századi erdélyi kapcsolatairól; a véreskard-hordozás spanyolországi analogiájáról avagy Erdély összeköttetéseiről Kastiliával; — mind olyan tárgyak, amelyekről azóta sem esett szó történetirodalmunkban. Ezeket még felfedezni is csupán egy oly folytonos működésben lévő és égő kutató elme volt képes, mint a Kemény Józsefé, amely minden könyvben vagy oklevél-kiadványban azonnal észreveszi és értékesíti a hazai vonatkozást.

²⁴ Jegyzéküket Kurz a brassói *Siebenbürger Wochenblatt* 1843 november 23-i 94. száma 455—456. lapján közölte s összevetve azt a „Magazin“ füzeteiben megjelentekével, az alábbi cikkek hiányát állapíthatjuk meg: 1. Literarisch-historische Lückenbüsser, nicht ganz ohne Werth. 2. Ueber die Frequenz höherer Schulanstalten, und die Uebertretung der Szekler Grenz-Soldaten in den geistlichen Stand, Aktenmässig dargestellt. 3. Die mährischen Walachen. (Ein Auszug aus dem Taschenbuch für die Geschichte Mährens und Schlesiens I. Jahrgang, 1826 Seite 263.) 4. Kardinal Klesel und die sächsischen Zehnten in Siebenbürgen. 5. Züge, Lagerungen und Gefechte der Ungarn im Braunschweig'schen im Jahre 932 und 933 oder nach andern im Jahre 934. 6. Ein Fragment über die Sitten, Gebräuche, Obligenheiten und Tracht der Diener des sächsischen Klerus im Kronstädter Kapitel vom Jahre 1493. 7. Ungarn, Siebenbürgen und Frankreich zu Anfang des XIV. Jahrhunderts. 8. Das blutige Schwert in Ungarn und der Appellitus in Aragonien. 9. Skizze einer geschichtlichen Parallele zwischen Siebenbürgen und Kastilien.

Már említők, hogy Kemény József oklevél-közléseit bő jegyzetekkel szokta kísélni. Így valának felszerelve azok a másolatai is, amelyeket felszólítására Fejér Györgynek 1836-ban küldött. De mekkora volt ámulata, midőn azok nagy gonddal készített jegyzetei elhagyásával jelentek meg. Fejér kritika nélküli eljárását máskor is szövé tette s e tekintetben sok más írónkkal sem volt megelégedve.²⁵ Éles elméjét jellemzi az a Bedeusnak (1839 augusztus 11-én) tett megjegyzése is, hogy Edernek kár volt az általa megindított erdélyi történelmi forrásokot Schesaeus Kristóf verses művével, meg Somogyi Ambrus krónikájával kezdenie, mikor azokénál fontosabbak is voltak s különben is az első költő volt, a másik meg szolgálai másolója s kivonatolója Joviusnak, amit persze a tudós szász kiadó nem vett észre. Ő figyelmetetett először — 1854-ben — arra is, hogy az ú. n. Csíki székely krónika koholmány, miként ő vetette szigorú bírálat alá Bethlen Farkas latin erdélyi históriáját, amelyet egyszerű kompilációnak tartott.

Ily nevezetes megállapításokra csak hosszas és beható forrástanulmányok alapján lehet jutni s ez mutatja éppen a kútfőkben való rendkívüli jártasságát. Most napvilágra jutó 1833-i naplótöredékében Kemény például annak szükségét hangoztatja, hogy régi történetíróinkat mind ki kell adni, mert addig jó históriánk nincs, *de nem is lehet, amíg a kútfők* (régí kéziratok, oklevelek s hasonló) *nem ismeretesekek*. Ez igazság felismerésével Kemény József megelőzte korát s azáltal, hogy ép száz esztendeje tett fogadalmához képest, 1836-tól kezdve hat, sőt — a két száz kortársa neve alatt megjelenteket hozzávéve — kilenc kötetnyit adott ki az erdélyi kútfőkből, a M. Tud. Akadémiát is huszonegy évvel előzte meg e téren, amivel egymagában is feledhetlenné tette nevét meg sokoldalú tevékenységét történetirodalmunkban.

Kemény József sokoldalúságát mutatják archeologiai kutatásai is, melyeket oly rendszeresen folytatott, hogy például a szabadságharc utáni években szakszerű ásatásokkal ő tárta fel Várfalván, a Traján rétvén elterülő római castrumot.²⁶ Ez sok pénzébe került. De ő nem sajnálta azt soha, ha tudományról volt szó s mindig szívesen áldozott reá, ha áldozatkészségének híre nem is vált mindig általánossá. Hisz azt is kevesen tudják, hogy a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók kolozsvári 1844-i vándorgyűlése alkalmából saját költségén nyomatta ki Torda monografiáját, melyet Dr. Hankó József orvossal íratott,

²⁵ Bedeusnak, valószínűleg 1839-ben írt levelében olvassuk: Selbst der Bau der Geschichte Ungarns ist an manchen Orten unsicher, weil man sich mit der Kritik der Quellen zu wenig befasste und ich vermisse diese so nöthige Kritik selbst bei Katona, Engel, Fessler, Maylath usw.

²⁶ Bő és gyakori említés erről leveleiben, míg M. J. Ackner „Römische Alterthümer in Siebenbürgen“ c. cikkében így ír erről: Das römische Castrum bei Várfalva ward durch den gelehrten Geschichtsforscher Joseph Graf Kemény bekannter; Jahrbuch der Kaiserl. Königl. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale I. köt. (Wien, 1856) 22. l.

hogy legyen mit kiosztani a kirándulóknak.²⁷ Ez a vándorgyűlés különben is sokat köszönhetett a két Keménynek, amit a közvélemény is elismert.²⁸ Egyesületünk tavalyi vándorgyűlésén is Boros György idézte „Kemény József nevét és nagyérdemű emlékét, mint olyan erdélyi urét, aki a milliók Erdélyére költé kincsét, sőt egész életét”²⁹, amit halálatos lélesen megjegyeznie azoknak, akik ritka nemes példáját a mai nehéz időkben is áldozatos szívvel követhetik.

Munkájában erős támasza volt Kemény Józsefnek nagy nyelvtudása is, mely nélkül eredményesen historizálni nem lehet. Latinul jól beszélt és meglepő csinosággal írt, miként az ugyancsak gyermekkorában elsajátított német és francia nyelven. Tudott azonban angolul is, hiszen 1830 őszén John Bowring angol-magyar antológiáját ismertette, olaszul meg már első bécsi tartózkodása óta társalgott. Sajátságos azonban, hogy románul (egy 1846 december 8-i nyilatkozata szerint) nem tudott kielégítően, csupán annyira, amennyire korának erdélyi mágnásai tudtak, jobbágyaikkal érintkezve, akiktől az egész nemesi kuria magától s észrevétlenül megtanult románul beszélni.

Amit rendkívüli szorgalmával és ernyedetlen kitartásával Kemény József a honismertetés terén művelt, avval maradandó emléket állított magának az irodalomban. Ezen ő tudatosan s az igazi író nemes öntudatával dolgozott, amely rangot, címet üres hiuságnak tekint, meg lévén győződve, hogy csupán az írói érdemek élnek túl az embert s teszik azt halhatatlanná.³⁰ Emléke mégis igaz fényében csak ezentúl fog ragyogni, ha majd írók és feldolgozók a cikkeiben szét-szórtan heverő nagyszámú adalékok munkáikban felhasználják, nem úgy, miként eddig, hogy — sajátos irodalmi viszonyaink közepette — immár a harmadik író-nemzedék halad el botorul mellette a nélkül, hogy e kincseket érdeklődésére és szellemi gazdagodására méltatta volna. Előkelő kivételt alkot a mellőzők táborában két kiváló bibliografusunk: Szabó Károly meg különösen gróf Apponyi Sándor, akik főleg a „Történelmi és irodalmi kalászatok” darabjait igen gyakran idézték.³¹

²⁷ A kis-nyolcadrétű 48 lapnyi mű teljes címe: Torda várossának helyirata, melyet a magyar orvosok és természet vizsgálók' ötödik nagy gyűlésének emlékére írt Lemhényi Doctor Hankó József nemes Tordamegye' rendes főorvosa és több megyék táblabírája. Kolozsvártt. A kir. Lyceum betűivel.

²⁸ Erről a kolozsvári Mult és Jelen 1844. évf. 70. sz. 277. l. ezt olvassuk: Az utolsó estélyt pedig september 6-án gróf Kemény Sámuel ur, a tudományok és műveltség nagy barátja fogja adni, ki szeretett rokonával, a gyűlésen jelenlevő gróf Kemény József ural együtt a haza oltárára nagyszerű áldozatot tévén, megmutatták, hogy a magányos élet körében is lehet az utókornak élni.

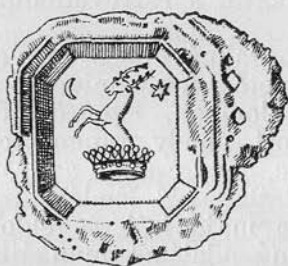
²⁹ Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Nagybányán 1932. augusztus 25—28. napjain tartott tizenegyedik vándorgyűlésének Emlékkönyve (Cluj-Kolozsvár, 1933) 4. l.

³⁰ Bedeusnak írt 1839 augusztus 11-i id. levelében: Amt, Würde, Titel, Reichthum und all' die übrigen Chimären des Lebens ersterben mit dem Leben selbst — nur der litterarische Name und Ruf bleibt noch über die Gräber und macht den Menschen hienieden unsterblich.

³¹ Első a „Régi Magyar Könyvtár“ köteteiben, a második pedig „Hungarica“ című műve I. kötetében, 1900-ban.

E ritka kincsek felhasználását óhajtottam most megkönnyíteni azáltal, hogy Kemény József minden egyes cikkét és közlését néhány soros tartalmi kivonatban mutatom be, remélve, hogy ez a tanúságos összeállítás talán ráirányítja majd a figyelmet az elfeledett jeles emberre s a mellett illő keretet nyújt ahhoz a képhez, amelyben életét és működését megrajzolni igyekeztem. S ezzel gyönyörűséggel írt munkám végére érve, szabadjon nekem is — a régiek módjára — e szavakkal hódolnom Kemény József szellemének és emlékének: Viro, Historiae patriae devoto, votum solvi.³²

³² E szavakkal fejezte be Fejér György is Katona Istvánról 1830-ban írt megemlékezését; Codex diplomaticusa VI/1. köt. 32. l.

F Ü G G E L É K

I.

Gróf Kemény József napló-könyve.

(Nagyszeben, 1833.)

1. *Januarii.* Vigan látatott az új esztendő ma hajnalban bé állani, mert a tegnapi napon Lengyel országból ide Szebenbe által szállatt báró Vaquant gyalog ezeredének hangászi (Regiments Banda) hajnalban 5 óra után musikaszóval (Tag Rebell) köszöntötték katanai előljáróikat s a várost. Adja Isten, hogy a mái nap kedves hazám örömére derüljen!

8 órakor reggel fel jöve hozzám kapitány gróf Auersperg¹ barátam, a' ki ugyan azon házban, melyben lakok, alatt szállását tartja és velem együtt fölöstökömözni és nállam minden nap ebédelni szokott.

10 óra felé el hozák nékem a postáról leveleimet és ujságimat, és örömmel láttam a Kolosvártt kijött „Társalkodó“ nevű ujságból, hogy egy ily czímű értekezésem: „Erdélynek Magyar országhoz való függéséről“ ugyan azon ujság-leveélben kinyomatott.² Czélom vala ezen értekezésem által kedves hazámfiait mellőleg arra figyelmeztetni, hogy talám jó volna Erdélyt újra ugy Magyar országhoz kapcsolni, a mint a szerencsétlen mohácsi ütközet előtt vala. Fel valék erre még tavaly szólitva némely magyar országi barátim által, kik ezen egyesülést óhajták; de Erdélyben is sokan kívánnyák ezt; majd meg válik, mit határoz hazánk ez iránt a jövő ország-gyűlésen.

Kaptam levelet Kassáról tudós Kovácsóczy Mihály barátamtól, a ki jelenti, hogy „Árpádias“ nevű 'sebkönyve a sajtó alól már kijött. — „Árpádias“ számára küldöttem vala tavaly Kovácsóczynak egy nem-ágozati (genealogiai) értekezést a Gerliczi familiáról, és I. Apafi Mihály idejebéli leveleket, és ezek az „Árpádias“ I. kötetjében ki is jöttek.³

Kaptam a tordai olvasó-kaszinó tagjaitól is levelet, melyben jelentik, hogy januárius 10-dikén Tordán nagy gyűlés lesz, a melyben a kaszinó iránt tanakodni fognak. Ezen tudományos egyetemnek első alapítója én vagyok, mert a tavaly octoberben tartatott tordai gyűlésben én voltam a leg első, a ki egy kaszinót proponáltam és esztendőnként ezen célra 100 pengő forintokat ajánlottam. Adja Isten, hogy idővel réa ne unjanak!

Tiszteletemre irt egy szebeni barát, Pater Keresztes Josef egy igen szép magyar dalt és nékem elküldé; a jövő postán ezen dalt el küldöm Kovácsóczy barátomnak, hogy „Szemlélő“-jében nyomtassa ki.⁴

¹ Irva hibásan: Auersberg.

² Megjelent az 1832 dec. 29-i 26. számában.

³ Ld. őket a II. függelék 25—26. sz. a. felsorolva.

⁴ Ismeretlen; nem jelent meg a lapban.

Dél felé jöve hozzám egy Arzt nevű ifju szász, a ki nékem kedveskedni akarván, közle vélem egy ily czimű kéziratot: „Geschichte der Deutschen im Norden von Siebenbürgen, nach Urkunden des Bistritzer Archivs. Verfasst von Joseph Trautgott Klein, Stadt Pfarrer von Bistritz. Erster Theil, 1827.“ Ezen Klein elébb besztercezi szász rector, azután heidendorfi pap volt, 1827-nek az elején besztercezi szász papnak választatott, de választása után 2 hónapok után Beszterczén meg holt. Ezen kéziratot csakugyan Beszterczén írta, a hol az odavaló archivumot használta; kár, hogy halála miatt ezen munkát bé nem végezhetette. Kaptam nagyon ezen a manuscriptuman, mert már régtől fogva szándékom vala a besztercezi szászok történetét írni. Olvasgattam egy keveset ezen murkából, de nem vagyok igen elégedve vélle, mert nincs jó rend benne és a szerző (a mint irásából látom) igen erős szász volt és a régi magyarokat ostobáknak tartja.⁵

Ebédén vendégim valának: Özvegy generális gróf Piklerné, Feldmareschall báró Csoricsné, (az ura Lengyel országban vagyon,) gróf Teleki Miklós (a ki Torda vármegyének egyik fő birája vala, de tavaly decemberben hivataláról le mondott, remélvén, hogy mentől elébb Tabulae assessor vagy gubernialis secretarius léssen; jó hazafi, az Isten éltesse,) fő hadnagy Petriczevits, (a ki engemet több versen már meg látogatott és azért ebédre kell vala ötöt hinom;) Cameralis Kassa-írója, Höhn; Cameralis concept-practicans Szebeni Pál és Cameralis practicans Fülep urak.

Ebéd után látogatásomra jöve Cameralis consiliarius gróf Kornis Mihály barátom, jó hazafi, becsületes jó szíví ur. Feleségemnél hagyám vendégimet és által menék szobámba, és ott el kezdém Kereszturi manuscriptumának az indexét; a manuscriptumnak czimje ez: „Acta Dierum, sub quibus Illustres principes Georgius Rákóczi et Achatius Barcsai, una cum suis adhaerentibus, intra et extra civitatem Szeben super regimine regni Transilvaniae contendunt. Anno Domini 1660. Per Demetrium Kereszturi de Dobófalva observata et conscripta.“ Az eredeti kéziratot kaptam Neugeboren urtól,⁶ és tavaly azt Fülep ur által számomra le irattam és Kenderessy Ferencz barátommal conferáltam;⁷ már most indexet készítek néki, azután pedig elő-járó beszédét, mert szándékom vagyon ezt nyomtatásban ki adni.⁸ Szükséges a régi történetíróinkat mind ki adni, mert (fájdalom) Erdélynek még nincs jó *Historiája*, de nem is lehet, mert a kutfók (régi kéziratok, oklevelek) etc. nem igen esméretesek.

⁵ Klein munkája megjelent később a besztercei ev. gimnázium 1871-i Értesítője 26—62. lapján, Kramer M. tanár kiadásában.

⁶ Johann Ludwig Neugeboren szász író.

⁷ Megvan ma is gr. Kemény József „Collectio minor manuscriptorum historicorum“ c. gyűjteménye III. kötetét alkotván.

⁸ Kemény József, sajnos, nem adhatta ki, ami azért is kár, mert később megjelent a nagyszombati „Archiv“ 1884-i XIX. kötete 126—233. lapján, de egy Keményénél rövidebb másolatáról kiadva, amennyiben 1660 január 31-i bejegyzéssel végződik, míg a Kemény példánya 1660 május 28-ig halad. Talán a kiadás e keltére támaszkodva állítja Szinnyi József a „Magyar írók élete és munkái“ V. köt. 85. lapján, hogy Kereszturi Demeter a fenti napon halt

Ha Isten életemnek kedvez, a régi írókat mind ki akarom adni és idővel Erdélynek történetét is írni.

Délután nem dolgozhattam sokat, mert östve felé hozzám jöve Oberstlieutenant báró Ramberg feleségével és gyermekeivel; báró Csicsicsné is nálunk maradt. Én Ramberggel schachot játszottam, azután Klavir mellett énekeltem, vacsoráltam vendégimmel, vacsora után táncoltunk, azután politizáltam báró Ramberggel Erdélynek állapotjáról; 1 óra felé, éjzaka haza menének vendégim és így lön léve e napnak.

2. *Januarii.* A délelőttnek nagyobb részét el foglalták hivatalos foglalatosságim, azután folytatám a Kereszturi-kéziratnak indexét, talám ma estvíg, ha nem akadályoztatom, el végezhetem.

12 óra után akadályoztattam munkámban, mert látogatásomra jöve Major Dósa ur (fia udvari erdélyi cancellariae secretarius Dósa urnak) a ki engemet ma östvére magához hívott, de nem hiszem, hogy el mehessek, mert dolgom vagyok. Alig lépett Major Dósa ur szobámból ki, és ime más látogatóm jöve, ugymint Klavirmester Rusicska ur^o a ki ez előtt több esztendőkkel báró Bánfi János házánál Klavirmester vala, tavaly pedig Bukarestbe ment, hogy ott musikája által valamit szerezzen, de tegnap előtt vissza jövén Szebenbe, már most itt próbálja szerencsésjét. Holnapra ebédre hívám őt, azután pedig itt öltöztvén által menék feleségemhez 2 óra felé ebédre; vendégim valának gróf Auersperg, Höhn, Szebeni és Fülep urak; ebéd után mingyárt tovább folytattam munkálódásimat, feleségem pedig gróf Piklernéhez mene, a ki fogfájást kapván, rosszul vagyok.

Látogatásomra jövének östve felé Kenderesi Ferencz barátom, (kivel holmi tudós dolgokról beszélgettem,) későbbre: G. Teleki Miklós, herczeg Valdek, lovas ezered fő hadnagyja, (a ki elmátkásadott sáromberki gróf Teleki Ferencz második leányával) és ifju Rosenfeld Albert; vacsorára csak Rosenfeld marada nállam. Vacsora után még hosszosan olvastam Bethlen János Historiáját Horányi kiadása szerént.

3. *Januarii.* Csötörtök lévén, Tanács napja vala, egybe gyültünk 10 órakor, az ülés délutáni 3 óráig tartott, és mivel már ebédlő idő vala, a máli tanácskozásnak folytatása holnapra halasztatott. Igen sok nevezetes tárgy nem fordult ugyan elé, de a salinaris referens, consiliarius Kern Fülöp ur szokott módja szerént nagyon unalmason referál vala. Legnevezetesebb tárgy vala pedig ma azon kérdés: „Vallyon szükséges-é az idén Forum productionalét tartani?“ Majd minnyájon azon a vélekedésen valánk, hogy nem szükséges, de nem is hasznos, mert a fiscus a nagyobb pereit a forum előtt már mind ventilláltatta, már most csak némely apróbb particulákért indit pereket és azok is oly csekélyek, hogy

meg, amit ezennel pótlólag kijavítunk, mert műve eredeti példánya utolsó lapjára egykoru kéz rávezette, hogy 1660 július 10-én halt meg. Becses naplóját érdemes volna egyébként újra kiadni, azért is, mert német kiadója, Albrich Károly, számos magyar nyelvű részletét s a naplóban foglalt magyar leveleket önkényesen németre fordítva közli, különben is esonka, s nem önállóan megjelent kiadásában.

^o Ruzitska György, meghalt Kolozsvárt 1869-ben.

ha a fiscus azokat mingyárt meg is nyerné, még se volna semmi haszna benne, mert a Productionale forumnak tartása több ezer forintokba pengő pénzben áll a Camarának (a sok diurnumok miatt) a pedig a mit nyerhetne, alig ér egy néhány száz forintokat; de azon kívül országgyűlés előtt ok nélkül való a Forum productionale tartása és a fiscus pereit mind in exceptivis akadnak meg, mert majd minden perben hosszason szokott azon kérdés vitatni, hogy melyik a valóságos Annus epochalis? A mostani fiscalis directorunk Gál László ur elébb ítélő mester lévén, azon perekben nem ágálhat, melyekben ez előtt a királyi táblánál bírói vala, de a vicedirector sem ágálhat, mert az ország vicedirectort nem ágálhat; ezen kérdéseket és számtalan más ilyen akadályokat csak a diaeta háríthatja el és tehet följöle határozásokat, míg tehát ezek törvényesen el nem határozatnak, addig a fiscus pereit örökké meg akadnak, etc.

El-bomolván a gyűlés, gróf Nemes Ádám ő Excellentiájánál maradtunk ebédre, ebéd előtt pedig fel menénk a Praesidialis cancelláriára, hogy addig, míg az asztalt meg terítik pipázhassunk. Fel menyén pedig, elé vevé gróf Béldi György secretarius társam a „Nemzeti Társalkodó”nak tavalyi 26-dik számát és nagyon fel olvasá értekezésemet „Erdélynek Magyar országhoz való függéséről.” Ez több vetekedésnek ada okot, consiliarius Rosenfeld ur¹⁰ (mint szász) leg inkább ellenzette Erdélynek Magyar országhoz való visszaesapását.

Ebéd után elmenék consiliarius gróf Kornis Mihállyal és gróf Teleki Miklóssal jubilált guberniális consiliarius Strausenburg Daniel urhoz és neve napja lévén, gratuláltunk ezen nagyon tisztos és érdemes urnak, a ki 60 esztendő telt el a szolgálatban.

Haza jövének és el végezvén Kereszturi kéziratjának indexét, hozzám jöve Kenderesi Ferenc barátam és kezdők Dávid Hermánnak ily című kéziratját olvasni és conferálni: „Ruina Transilvaniae.” Ezen író (ugy látszik) erős szász, haragszik a magyarokra és gyűlöli 1-ső és 2-ik Rákóczi Györgyöt, a kinek idejében élt.

Östve felé hozzánk látogatásra jövének özvegy gróf Bethlen Samuelné, generális báró Csoricsné és gróf Teleki Miklós grófnéjával, a kik (kivéven gróf Bethlen Samuelné) nállunk vacsoráltak; vigan valánk, vacsora után punschoztunk és csak éjjel után mentek el vendégim.

4. Januarii. A mai postával kaptam levelet Budáról a *Magyar Tudós Társaságtól* és a *Társaság* titoknokjától. Döbrentei Gábortól tudományos tárgyak iránt, melyekről a jövő postán felelek.

10 órakor reggel a tegnapi Consiliumat folytattuk, semmi olyas nevezetes elé nem fordult. A Consilium el végezödvén, fel olvasá nekünk G. Nemes Ádám egy bécsi levelét, melyben írják, hogy az ifjú magyar királyunk¹¹ mult december 24-dikén halálosan beteg lett légyen. Adja Isten, hogy egészsége helyre jöjjen.

Ebéd után olvastam, dolgoztam és irtam szorgalmatosan némely régi magyar szavakról és nem sokára e béli értekezésemet el készitvén,

¹⁰ Lovag Rosenfeld Károly Lajos, később jó barátja.

¹¹ Ferenc, aki most fel is gyógyult, még két esztendeig élt.

azt Kassára küldöm Kovácsóczy Mihály barátamnak, hogy *Szemlélőjében* nyomtassa ki.¹²

Östve felé hozzám jöve Kenderesi barátom és vacsoráig el végeztük Herman David kéziratjának (*Ruina Transilvaniae*) collatioját, és azonnal egy más kéziratnak (*Anonimi Chronologia ab anno 336 usque 1610*) olvasásához és collatiojához fogtunk. Kenderesi nállunk vacsorált, vacsora után még hosszason beszélgettünk Erdélynek régi dolgairól és 11 óra után el válánk.

5. *Januarii*. Ma reggel hozzám jöve thesaurarius és bürómbeli cancellista Veres ur¹³ (jó igyekezetű becsületes magyar ifju) és el hozá nékem Rosnyai David kéziratját csinosan le írva.

¹² Ld. a függelék II. része 29—30. sz. a. jelezve. ¹³ Keresztneve Ferenc.

(Eredeti, sajátkezű, gróf Kemény József „Miscellanea“ című gyűjteménye IX. kötetében, az Erdélyi Múzeum levéltárában.)

II.

Gróf Kemény József irodalmi munkássága.

1.

Kolozvári Phoenix. (Nagy Szeben, Április 30-dikán, 1829.) *Tudományos Gyűjtemény* 1829. VII. köt. 101—111. l.

Ez a cikk úgy keletkezett, hogy a vele egyhelyben szolgáló Szálláspataki Kenderesi Ferenc egy kis tanulmányt írt a fenti címen (a folyóirat 86—101. l.) a kolozsvári református kollégium történetéről s azt, mielőtt Pestre küldte volna, átadta Kemény Józsefnek átnézés végett. Ő aztán 13 új adalékkal egészíté ki, közölvén ifjabb Apafi Mihálynak egy Bécsben, 1711 június 24-én írt latin levelét is.

2.

Dálnoki Intze József „Országgyűlési Articulusok rövid lajstroma“ című kis műve (N.-Szeben, 1829) ismertetése. *Tud. Gyűjt.* 1829. VIII. köt. 100—113. l.

Kimutatván a különben hasznos munka hiányait, azt több 1526—1759 közötti adalékkal egészíti ki, számos oly országgyűlés jelzésével, amelyről szerzőnek tudomása nem volt.

3.

P. Fridericus Phleps „De Valachorum origine“ című művének (Cibinii, 1829) ismertetése. *Tud. Gyűjt.* 1830. III. köt. 97—98. l.

Dicsérőleg szól a kis értekezésről, amely jó deáksággal foglalja össze mindazt, amit a románok eredetéről elődei: Pray, Schlötzer, Thunmann, Sulzer, Stritter, Benkó, Eder és Engel írtak.

4.

Jegyzések az erdélyi oláhok történetéről. *Tud. Gyűjt.* 1830. III. köt. 98—114. l.

Megjegyezvén, hogy az erdélyi románokról szóló legrégebb emlékezés a brassai Eder József Károly abbé által Kis-Disznódon felfedezett 1223-i okle-

vélben fordul elő, adja annak szövegét, néhány egyéb későbbi (1377—1609 közötti) oklevelével együtt. Különösen hasznos azonban, hogy cikke függelékül (a 110—114. lapon) Kemény közli az erdélyi országgyűlések 1545—1689 közötti végzéseinek a románokra vonatkozó részeit rövid néhány soros latin kivonatban.

5.

Az erdélyi vajdák zonuki grófságokról. (N.-Szeben, Martius 29-dikén, 1830) *Nemzeti Társalkodó* 1830 ápr. 30-i 14. száma 105—107. l.

Az erdélyi vajdák csak Belső-Szolnok grófjai voltak, nem pedig Közép- és Külső Szolnokéi is, miként Torma József állítja a *Tud. Gyűjtemény*-ben megjelent értekezésében.

Erre a cikkre felelt Torma József a *Nemz. Társ.* 1830. 22. sz. 172—176. l.

6.

Heráldikai Értekezés a Magyar-Gyerő-Monostori Kemények címerében lévő Szarvasról. *Tud. Gyűjt.* 1830. IV. köt. 3—27. l.

Öt darab (1400—1654 közötti) oklevél és Bonfinius alapján azt hiszi, hogy a magyar-gyerő-monostori Kemények címerében látható szarvas annak a Kemény Lőrincnek a szarvas-gyorsaságát jelképezi, aki a beteg Zsigmond királynak (közölt 1430-i oklevele szerint) gyorsan orvosi segédelmet vitt.

7.

Egy régi Székely Poeta Emléke. *Tud. Gyűjt.* 1830. VI. köt. 125—127. l.

Gelenczei Szőke Ambrus 71 éves székely poeta két költeménye 1662-ből.

8.

A „Calendariu Romanescu pe anul de la Cristos 1830“ című budai naptár. (Nagy Szeben Ápril. 12. 1830.) *Nemz. Társ.* 1830. 17. sz. 133—135. l.

A naptár ismertetése kapcsán részletesebben foglalkozik annak, a Hunyadi János eredetéről szóló cikke állításaival, kijelentvén, hogy e helyen most nehéz kifejtienie, melyik igaz a Hunyadi származásáról szóló háromféle nézet közül. De az a meggyőződése, hogyha román lett volna, akkor bizonyára nem fogták volna el Havasalföldében, amelyen át menekült hazafelé a szerencsétlen kimenetelű várnai csatából.

9.

Visszafelelet t. Torma József úr feleletjére az erdélyi vajdák zonuki grófságjok eránt. *Nemz. Társ.* 1830 jun. 19-i 25—26. sz. 193—197. és utána a 204—207. l.

Az erdélyi vajdák grófságával kapcsolatban Erdély kiterjedéséről és újból e vajdák szolnoki grófságáról.

Torma József: M. gr. Kemény József úr visszafeleletére (25—26. szám) a vajdák grófságjok eránt másodszeri felelet. Ugyanott az 1830 szept. 18-i 38. és szept. 25-i 39. sz. 297—330. és 305—312. l.

10.

Hameln Várossa elveszett Gyermekeiről, és az Erdélyi Szászok abbéli eredetéről való Mesének rövid Litteraturája. *Tud. Gyűjt.* 1830. VII. köt. 85—92. l.

A hamelni varázssíposról szóló ismeretes mese története végigvezetve krónikán és több e tárgyú munkán keresztül, a tárgy irodalma bibliografiájával.

11.

További értekezés gubernátor Hunyadi János nemzetségéről. *Nemz. Társ.* 1830 aug. 7-i 32-ik s az utána következő 33. sz. 255—264. l.

Kiegészítésül annak, amit a lap 17. számában írt és kapcsolatban Aranka György „Hunyadi János nem szerelem gyermeke, és őse-neve Székely volt“ című, 1811-ben megjelent munkájával; 18 okleveles bő idézettel. Kemény kutatásainak végeredménye, hogy Hunyadi nem Zsigmond császár fia, hogy még egy János nevű testvére volt s hogy a románoktól Szekulának, a magyaroktól pedig Hunyadinak hívatott. Cikkét azonban Kemény is Aranka szavaival fejezi be: Ezt tovább nyomozni nem tudom.

12.

Daniel Georgius Neugeboren „De gente Bathorea“ c. műve II. kiadása (Cibinii, 1829) ismertetése. *Nemz. Társ.* 1830 aug. 21-i 34. sz. 270—271. l.

Kiegészíti szerző adatait a Báthori-családra vonatkozó egyéb adatokkal.

13.

John Bowring „Poetry of the Magyars, preceded by a sketch of the language and literature of Hungary and Tansylvania“ c. műve (London, 1830) ismertetése. *Nemz. Társ.* 1830 szept. 11-i 37. sz. 291—293. l.

Szerző 24 költőnk 162 versét közli fordításban, melyek közül Kemény mutatóul lenyomatja Kisfaludi Himfy-je I. részének 172. dalát, angol szövegével együtt.

Helyreigazítások a cikkhez „Berichtigung einiger Behauptungen des Grafen József Kemény in Betreff der Poetry of the Magyars von Dr. John Bowring“ címen a bécsi *Österreichisches Archiv* II. (1832-i) kötetében.

14.

Kecskés-Vára. *Nemz. Társ.* 1830 nov. 20-i 47-ik és utána következő heti 48. sz. 369—372. és 377—378. l.

A vár története és leírása, 1515-ig terjedő okleveles melléklettel.

Z(eykfalv)i Z(eyk) J(ános) megjegyzése Kemény cikkére; *ugyanott*, az 1830 dec. 18-i 51. sz. 406—407. l.

15.

Szabad szabadhoz. *Nemz. Társ.* 1832 febr. 11-i 6. sz. 89—92. l.

Sajnálattal fejezi ki a felett, hogy Szilágyi Ferenc a Nemzeti Társalkodótól elpártolt.

16.

A szabad Székely, Szász és Magyar öszszebékeltetése. (Kiadta a tapasztalás jegyzőkönyvéből, az Aranyos mellett, 1832-ben egy Haldokló Magyar.) *Nemz. Társ.* 1832 febr. 25-i 8. sz. 126—128. l.

Rövid gunyoros, de békeltető irányú cikk abban a korábban tárgyalt kérdésben, hogy „a szabad Magyar nem éppen ok nélkül rántott kardot az eddig szokásban lévő orthographia mellett, a puszta C betűvel való élés ellen“ avval a jó tanáccsal megtoldva, hogy: a bírálók ne rostálják igen nagy szemű rostával a náluk alattabbjárók munkáit, hanem elégedjenek meg a kisebb jelentőségű írásokkal, és most nem kell a töredékeny téglákat is megvetni, melyek erős alapokon, faragott szegletkövek közt, és jó fedél alatt a mostani ízlésnek megfelelően illendő tartósságot ígérnek.

Ez a cikk Vass József — a Kolozsvári Közlöny 1857. évf. 100. sz. 404. l. — szerint Kemény Józseftől való.

17.

Kresznerics Ferencz „Magyar szótár gyökérrzettel és deákzattal“ című műve I. része (Buda, 1831) ismertetése. *Nemz. Társ.* 1832 márc. 17-i I. köt. 11. és utána következő 12. sz. 170—176. és 185—192. l.

Megjegyzéseket nyújt az Abony, Abajdoecz, Abrázat, Antal, Dajka szavakhoz és okleveles nyelvészeti adalékokat a Dezmér, Delne, Gerezd, Hám-bár nevekhez.

18—20.

Régiség és ujság. *Nemz. Társ.* 1832 május 5-i, I. köt. 18. sz. 284—288. l.

Melius Péter 1565-i debreceni magyar könyve belső tábláin talált 1590-i, 1597-i és 1672-i bejegyzések, valamint egy „Epitaphium Mathiae Regis“ c. latin hatsoros vers.

Beölkevi Gáspár 1671-i magyar verse egy „I'calegon Germaniae“ című, 1663-ban megjelent könyv belső táblájáról.

Adalék Körösi Csoma Sándor tibeti útazásárói egy prágai 1831-i német könyvből.

21—22.

Régiség és ujság. *Nemz. Társ.* 1832 jul. 14-i II. köt. 2. sz. 25—29. l.

Szeben város 1660-i ostromának dobafalvi Kereszturi Demeter naplójában olvasható leírásáról és a város kapuján levő feliratról. — Muszkaország és Erdély 1821—31 közti aranytermeléséről.

23.

Magyar-, Német-, Spanyol-, Angol- és Francia kormányalkat eredetéről és közaránylatjáról. *Nemz. Társ.* 1832 nov. 17-i II. köt. 20. sz. 304—313. l.

Az említett országok alkotmányainak összehasonlítása, „kimutatván, hogy a római birodalom bukása után, midőn a magyarok Európába telepedtek és kormányzatukat újból alapíták, ugyanakkor a többi európai nemzetek is kezdtek polgári karba egyesülni és hogy a magyar kormányzat épen úgy vette eredetét, kifejlődését és arányát, mint a többi nemzetekéi. S mégis vannak — Kemény szerint — akik azt akarják a magyarokról nemcsak kétség alá hozni, de rosszindulatból eltagadni, amihez a többi nemzeteknél még kétség sem férhet.“ (Musnay Ürmössy Lajos kivonata, „Erdély irányadó lapja“ c. műve — Kolozsvár, 1907 — 217. l.)

24.

Erdélynek Magyarországhoz való függéséről. *Nemz. Társ.* 1832 dec. 29-i II. köt. 26. sz. 401—413. l.

Az unió eszméje felvetődésének elején írt értekezés Erdély Magyarországgal való kapcsolatáról, főleg a törvények és végzések alapján, 1790-ig menőleg. Kemény ez írása akkora érdeklődést keltett a magyarországi diátn, Pozsonyban, hogy azon nyilvánosan felolvasták.

25.

Szent-Léleki vár emléke. *Arpádia* I. (1833-i) évf. 70—75. l.

Ezt a Kézdivásárhelyen felül, az ojtosi szoros védelmére épült várat, melyet a tatárok elpusztítottak, IV. Béla király 1251-ben Lőrinc erdélyi vajdával újra építtette, de már 1465-ben romokban hevert. Története Apafi fejedelem koráig. Mellékelten az 1251-i királyi parancs szövege.

26.

Gerliczyek. Nemágozati értekezés. *Árpádia* I. (1833-i) évf. 156-227. l. Két nemzedékrendi táblával és tíz (1256—1777 közti) oklevéllel.

27.

Erdélyi fejedelem I-ső Apafi Mihály idő-kora eredeti levelekben. (Nagy-Szeben, October 20-dikán 1832.) *Árpádia* I. (1833-i) évf. 247—289, II. (1835-i) évf. 55—115. és III. (1838-i) évf. 83—120. l.

Hetvenkét (1661—1672 közti) leginkább magyar nyelvű levél. (Mellékelten Apafi Mihály könyomatú arcképe.)

28.

Chronologische Darstellung des Handels und der Industrie in Siebenbürgen unter der Regierung österreichischer Fürsten von Grafen Joseph Kemény. A nagyszebeni *Transsilvania* 1833-i I. köt. 1. füzeté 67—112. l.

Bevezetésül vázolja Erdély kereskedelmi viszonyait a mohácsi veszedelem idejéig s utána — értekezése címéhez képest — átugorván az erdélyi fejedelemség másfél-százados korát, részletesebben 1688-tól kezdve tárgyalja az eseményeket 1768-ig, bő forrás-anyag alapján, még francia könyvekből is merítve idézeteit. E mellett közli Mária Terézia kereskedelmi tárgyú német rendeletét, az erdélyi Rendek egy 1759-i és 1767-i latin tiltakozó felterjesztését, meg a Triest-fiumei holland Társaság erdélyi képviselőjének egy francia előterjesztését az udvarhoz, számos statisztikai adata kíséretében. Mellékelten két statisztikai táblázattal, amit Kemény maga állított össze előadása bővebb megvilágítása végett.

E táblázatok közül az első az 1738—39-i erdélyi pestissel fertőzött helységek, valamint a megbetegedett, felgyógyult és meghalt egyének számát tünteti fel, a második pedig az 1768-i árúforgalom nagyságát mutatja, árúk és országok szerint tüntetvén fel, mennyi volt a behozatal, illetve kivitel rénes forintokban számítva.

Bíráló észrevételek kíséretében ismertette N. Kovács István a *Nemz. Társ.* 1834. II. köt. 229—258. l.

29.

Vármegyei tiszti választásokról. *Nemz. Társ.* 1833 márc. 9-i I. köt. 10. sz. 145—157. l.

Bihar vármegyei tiszti karának megújítása 1652-ben Szalárdi János „Siralmas magyar króniká”-ja alapján.

Ezt Ürmössy Lajos magvas dolgozatnak nevezi, amelynek alkalmi jelentősége is volt ezekben az izgalmas időkben. A vármegyei tisztkarnak ugyanis időközönként hívtatalukról le kellett mondaniok. Kemény ez alapon felveté a kérdést, hogy mi történt régente oly esetekben, midőn a vármegyei tisztek elhalálozás folytán vagy más úton megfogytak és nemzeti fejedelmek a megürült helyet betölteni nem akarták? Kemény adataiból az tűnik ki, hogy a vármegye önhatalmulag intézkedett az üres helyek betöltése ügyében, így névszerint főispánt is választva, természetesen korlátolt hatalommal, amíg állásában törvényesítve nem lett. Egyébként — mint Kemény megjegyzi — az országgyűlések, mihelyt összeültek, követelték az üres helyek betöltését. (Ürmössy sorai, id. műve 218. l.) Ez lehetett tán oka, hogy e cikk kinyomatását, Kemény szerint, a cenzura eleinte nem engedte meg.

30.

A jobbágy szó eredetéről, értelméről s ennek megváltozása okairul. —y. A kassai *Szemlélo* 1833 júl. 5-i I. köt. 2. sz. 7. l.

Azokkal szemben, akik a *jobbágy* szót a *jobb ágy* nevekből vélték származtatni, utal Horváth István magyarázatára, hogy az *jobb ági* jelentőségű és hivatkozik Szent László 1082-i oklevelére, melyben az *jobbági*-ként van írva.

31.

Némelly régi magyar szókrul. *Szemlélo* 1833 júl. 8-i 3. sz. 9—10-ik, 7. sz. 25-ik, 8. sz. 29-ik és 9. sz. 25. l.

Az alábbi szavak, kellő magyarázattal: 1. *Agos*, fonyáz — decrepitus. 2. *Bencencz* — Benedictus. 3. *Elődenes* — praeses. 4. *Kobzó*, késző — fiscus. 5. *Naplókönyv* — diarium. 6. *Orczbatörlő* — keszkenyő. 7. *Rado* — Stänker, craqueller, 1342-ből. 8. *Restulő* — *Ruhbett*. 1630-ból. 9. *Sacz* — lytrum. 10. *Tréja* — jocus. 11. *Wythorna* — mérték, 1540-ből. 12. *Zonda* — Stickrahmen. 13. *Zongor* — cimbalom, 1563-ból.

32.

Alexander Kubinyi „Enchiridion Lexici Juris l. regni Hungariae“ c. műve (Posonii, 1832) ismertetése. —y. *Szemlélo* 1833 júl. 8-i 3. sz. 16. l.

Megrózza a szerzőt, amiért a könyv címe nem felel meg a tartalomnak, mert habár az már harmadik kiadás, alig vehető észre, hogy „aucta et emendata“ lenne, miként címlapja hirdeti.

33.

Értekezés Erdélynek nemzeti pecsétjein találtató körülírásokról. *Nemz. Társ.* 1833 szept. 7-i 2. köt. 10. sz. 145—160. l. és 17. sz. 271—272. l.

Erdély különböző pecsétjeinek felírása, azok leírása és története, kiegészítéseül a lap 6-ik számában *Agrippa* aláírással megjelent cikk adatainak.

34.

Értekezés a Sasról, mint az erdélyi magyar nemzet katonai és címeres jeléről. *Nemz. Társ.* 1833 nov. 23-i 2. köt. 21. sz. 321—327. l.

Erdély középkori címere, véleménye szerint, a sas volt, mivel Károly király 1321-i okleveléből kitetszik, hogy Wass Miklós csicsói várkapitány volt az erdélyi magyar nemzeti sasos zászlónak tartója. Állítása bizonyítására további két oklevél 1457-ből és 1555-ből.

Cikkére egy névtelen öt pontban adta elé megjegyzéseit, a lap 1834 ápr. 15-i I. köt. 16. sz. 254—258. l. De külön cikkben közli észrevételeit a magyar, székely és szász nemzet pecsétjeiről Nagyajtai Kovács István is; u. o. 287—290. l. (Mellékelten e nemzetek három pecsétjének könyomatú rajza.)

35.

Bujdosó II-dik Rákóczi Ferencz és Vay Adám szomorú emléke. *Arpádia* II. (1835-i) évf. 1—31. l.

Rákóczi magyarországi küzdelmének rövid vázolója után tíz (1704—1715 közti) levél Rákóczitól Vayhoz s ennek válaszai Párisból, Danzkból s egyebünnen.

36.

Nagy Teleki Mihály emléke. *Arpádia* II. (1835-i) évf. 116—136. l.

Az Apafi halálát követő zavarok, a zernyesti csata leírása és Teleki kancellár halála. Mellékelve Lipót király 1639 ápr. 20-i nagy adománylevele a Telekiek számára.

37.

Bálintitt. Nem-ágozati értekezés. *Árpádia* II. (1835-i) évf. 137—175. l.

Névtelenül, de egyik levelében maga jelenti Kovacsóczy Mihály szerkesztőnek, hogy elkészült vele, sőt megjegyzi, hogy az ahhoz tartozó oklevelek igen nevezetesek hazánk történetére nézve.

Ez oklevelek az 1349—1552 közti időből valók. De amint a tanulmány megjelent, Jerney János kimutatta, hogy azok elseje (Lajos király Budán, 1349 november 1-én keltnek állított oklevele) koholt; *Tud. Gyűjt.* 1835-i II. köt. 76—99. l.

Kemény egyébként cáfolja Mikola László genealogiai munkája amaz állítását, hogy a Bálintitt-család a havasalföldi Mircse-vajda utódaitól származik; függelékül pedig közli a Frigyes császár meg a magyarok közti 1246-i csata lefolyását ismertető egykorú német verses leírást.

38.

A Szent-Léleki vár további emléke. *Árpádia* II. (1835-i) évf. 237—253. l.

Mikesék leányrablása s az elrablott Tarnóczi Sára története (főleg Szalárdi János Siralmas magyar krónikája adatai alapján) Mikes János 1639-i levele, meg egy Tarnócziné Károlyi Zsófiára és leányára, Tarnóczi Sárára vonatkozó 1654-i káptalani magyar kiadvány kíséretében.

39.

Lósárdi Susánna. *Szemlélő* 1836 ápr. 15-i 30. sz. 465—468. l.

A XVIII. század elejéről való költőnő, aki hanyatló hazájának sorsát versekben siratta meg. Hanem ezek közfelháborodást keltvén, 1705-ben Marosvásárhelyt elfogták, de 1706 május 29-én fogságából sikerült kiszöknie és Törökországba menekült.

40—45.

Notitia Historico-Diplomatica Archivi et Literalium Capituli Albensis Transsilvaniae. Auctore Josepho C. Kemény. Két kötet.

Cibinii, 1836. Apud bibliopolam W. H. Thierry; 8-r. XIII és 271, meg 375, helyesen 275 lap, mivel a számozás a 149-ik lapról tévedésből a 250-re szökik.

Előszava: Cibinii, die 15-a May 1830. P. S. Datum Cibinii die 1-a May 1832.

Admittitur: Claudiopoli 1-a Octobris 1832. Joannes Szabó, Librorum Revisor.

Pars I. Historia archivi capituli Albensis Transsilvaniae. (pag. 17—82) Excursus ad partem primam. (pag. 85—271.) A levéltárból vett 33 oklevéllel a legkülönbözőbb, 1295—1799 közti tárgyakról. Kiválóan becses a gyulafehérvári káptalani levéltár II. József császár rendeletéből Kolozsvárra vitt darabjainak jegyzéke. (p. 16—25.) A levéltár fiókos anyagának ismertetése. (p. 26—48) Excursus ad partem secundam. (p. 49—97) A levéltárra vonatkozó 19 jegyzékkel. Kiválóan becses az utolsó, erdélyi régi helynevekkel, dátumos magyarázatokkal kísérve. (p. 71—87) Eredeti okleveleket tartalmazó négy kötet regesztái, úgy mint: Vol. 1. (1511—1644) 225 drb. Vol. 2. (1609—1635) 346 drb. Vol. 3. (1636—1643) 398 drb. Vol. 4. (1644—1703) 361 drb. levéllel.

46—49.

Erdélyország Történetei Tára egykoru s magyar nyelven készített történetiratok, levelek, országgyűlési végzések és törvényczikkelyekből. Kiadják Gróf Kemény József és Nagyajtai Kovács István. Első kötet. 1540—1600.

Kolozsvártt, 1837. Barra Gábor tulajdona. (Nyomatott az ev. ref. Collegium betüivel.) 8-rétű XXV és 256 lap.

Az 1837 május 12-én megjelent kötet tartalma:

I. Mindszenti Gábor naplója. I. János király élete végszakaszáról, 1540.

II. Második János, Magyarország választott királyának második Szulejmán török császárhoz menetele rendje és módja. Irta állítólag Bánffi Gergely, 1565—66. Mellékletül Bornemisza Pál (Paulus Abstemius) erdélyi püspök magyar búcsúlevele Erdélytől, 1566-ból, továbbá az 1565-i kolozsvári s az 1566-i tordai országgyűlés végzései.

III. Gálfi Jánosnak, Báthori Kristóf és Zsigmond uralkodások alatt ország tanácsának rabságában készített önéletirata. Mellékletül 1567—1593 közti 18 levél.

IV. Csíkszentkirályi Bors János krónikája. 1595—1619. Mellékletül 1595—1600 közti 8 levél és országgyűlési végzés.

A kötet megjelenése és fogadtatása történetét ld. tanulmányunk I. fejezete 20—43 jegyzetes részében.

Az „Erdélyország Történetei Tára“ első kötetének előszava. (A munka ismertetéseül.) *Nemz. Társ.* 1837 jún. 6-i 23. sz. 351—359. l.

50—51.

Gr. Kemény József beszéde a szebeni országgyűlésen (1837 február 12-én) a szász nemzet szabadválasztási jogának fenntartása ügyében; továbbá október 24-én a római katolikus erdélyi püspök, meg a szász nemzet ispánja tanácsossága kérdésében. *Beszédek tára* záradékul az 1837-dik országgyűlési jegyzőkönyvhöz 185, illetve 531—541. l.

Kivonatos tartalma tanulmányunk IV. fejezete 12—13 jegyzetes részében.

52.

Erdélyi 24 régi oklevél. (1201—1290) Fejér György „Codex diplomaticus Hungariae“ című kiadványa VII/4-ik kötetében; Buda, 1837.

Ezek közül az 1201-ből, az 1244-ből, két 1275-ből, meg egy 1298-ból való Karácsonyi János „A hamis, hibáskeltű és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig“ (Budapest, 1902) 67, 89, 143, 144. és 170. száma szerint koholt.

53.

Erdélynek a mohácsi ütközet előtt való befolyása a magyarországi törvényhozásba s ebbéli hajdoni függéséről. *Árpádia* III. (1838-i) évf. 1—82. l.

Erdély ily irányú befolyásának bizonyítékai: I. Magyar országgyűlési határozatok. II. Verbóczi Decretum Trip. P. III. tit. 2. §. 2. III. Az erdélyi szászok országgyűlésre meghívó parancsai. IV. Idézet országgyűlési végzésekből. Erdélynek nem volt külön országgyűlése, csak bizonyos esetekben. Tizenhét ily mohácsolotti országgyűlés időrendi felsorolása. A számos erdélyi oklevélben említett „diaeta“ nem országos gyűlések, hanem csupán törvényes székezesek voltak, amit 1288—1525 közti, részben kiadatlan 21 oklevéllel igazol.

54.

Familiai intő felirat. K. J. *Nemz. Társ.* 1839 márc. 28-i I. köt. 13. sz. 104. l.

Az Ecsed várát 1442-ben építő Báthory András felirata utó dai intésére az egyetértésről, takarékoságról, türelemről és mértékletességről; latinul és magyar fordításban.

55.

Widerlegung der Schreibart „Kattendorf.“ *Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde* 1839 május 2-i 18. sz. 145—148. l.

A lap 11. számában D. H. betűkkel jelzett cikk állítását II. Endre király 1299-i oklevelével igazítja helyre, amelyben az erdélyi Kacza helység neve mint „Villa felium“ fordul elő, az erdélyi káptalan 1446-i átiratában pedig mint Katzendorf.¹

¹ Cikke végén említi, hogy ez első fellépése e brassai folyóirat hasábjain.

56—63.

Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens. Herausgegeben durch G. Joseph Kemény.

Klausenburg, 1839. Verlag von J. Tiltch und Sohn; 8-r. 4 levél és 382 lap.

Az 1839 nyarán megjelent kötet tartalma:

I. Chronik des Hieronimus Ostermayer; 1520—1561. (p. 1—68.)

II. Erzählung, wie sich die Hungarische wieder die Saxische Nation in Clausenburg empöret, und sie durch Anschläge, Rath, Praktik, und Hilf Michaelis Cziaki Cantzlers, und andrer bissiger, und gehässiger Ungar in Hooff umb ihr altes Freythumb der Hauptkirchen, und Pfarr gebracht hat; 1568. (p. 69—149.)

III. Bittgesuch der Erzherzogin Maria Christierna Gemahlin des Siebenbürgischen Fürsten Sigismund Báthory; 1595—1618. (p. 151—160.)

IV. Tractatus Rerum tam bellicarum, quam etiam aliarum, ab anno 1599 usque 1606 inclusive in Transylvania interventarum, per Georgium Krauss 1646 fungentem civitatis Schaesburgensis Notarium conscriptus; 1599—1606. (p. 161—217.)

V. Virtus coronata, oder: Ursach, und Lohn Expeditionis Schirmerianae. Beschreibts zur Ehr, Exempel, und Gedächtnuss unserer lieben teutschen Nachkommenschaft, Thomas Bordan Pfarrer zu Stolzenburg; 1601—1603. (p. 219—250.)

VI. Eigentliche Beschreibung, wie und was massen der Báthori Gábor in die Hermanstadt kommen, und geblünder. Item, was er in der Wallachey ausgericht, und wie er bis in seinen Tod gelebt; 1610—1631. (p. 251—275.)

VII. Diarium dessen in dem Herrn ruhenden N. V. W. W. Herrn Johannes Lutsch, vormals gewesenenen treuen Königs Richter, so aus seine eigene Manuscriptis von Worten zu Worten herausgezogen; 1607—1661. (p. 227—336.)

VIII. Referat, was bey meiner M. Johannis Zabani Expedition merkwürdiges passiert, und vorgegangen; 1692—1693. (p. 337—382.)

64.

Henrik portugáliai grófnak († 1112) portugáliai királvok törzsökének magyar származása. *Nemz. Társ.* 1839 nov. 21-i II. köt. 21. sz. 167—169. l.

A pozsonyi káptalan 1361-i oklevele alapján, melynek másolatát Kemény 1824-ben kapta egy német barátjától, akihez viszont a klosterneuburgi apáttól jutott 1795-ben.

A cikkre Fejér György sietett felelni „Igaz-e, hogy Henrik portugáliai Gróf magyar eredetű volt” címen (1839 dec. 19-én) kimutatván, hogy „a N(emes) Iró” következő téves, úgy, hogy lehetetlen, hogy a N. Gróf kevés eszméléssel véleményének következtetlenségét be ne lássa; a *Tud. Gyűjt.* 1840-i I. köt. 68—76. l.

65.

Tévedés. *Nemz. Társ.* 1840 jan. 2-i I. köt. 1. sz. 4—5. l.

Cáfolja W. Jankovics Miklós amaz állítását, hogy I. Ferdinánd idejében a polgári és egyházi rend már használta volna levelezéseiben a magyar nyelvet. Mellékletül Balassa Imre „In Wachwer 1543” kelt ritka magyar levele, amellyel Jankovicsal szemben foglalkozik.

66.

Magyar hazánk történetét érdeklő figyelmeztetés. *Nemz. Társ.* 1840 jan. 9-i I. köt. 2. sz. 9—11. l.

Veráncz Antal krónikája, Zápolya János egy levele, Oláh Miklós és más történetírók alapján bizonyítván, hogy II. Lajos a mohácsi csatában esett el és Székesfehérvárott temették el, cáfolja báró Brettfeld azon állítását, hogy II. Lajos holttestét a prágai királyi sirboltban találták meg 1804-ben.

67.

Végső szavam Henrik portugáliai gróf ügyében. (Gerenden, Mart. 18. 1840.) *Tud. Gyűjt.* 1840-i IV. köt. 79—82. l.

Válasz Fejér György megjegyzéseire, melyeket köszönettel fogadott. Bevallja ugyan, hogy a közölt 1361-i oklevelet nem látta s annak csupán másolatát kapta Meyerle János bécsi levéltárostól, de 1318-i saját, eredeti kolozsmonostori kiadványából igazolja, hogy a „bonae memoriae” kifejezés nemcsak elhunyt fejedelmeknek, hanem köznemeseknek is kijárt s így annak előfordulása még nem lehet elég bizonyíték arra, hogy a jelen oklevél nem hiteles.

Kemény cikke kiegészítéseül Luczenbacher János (a *Tudománytár* 1840-i VII. köt. 199—202. l.) kimutatja, hogy spanyol és francia források is szólnak Henrik portugáliai herceg magyar származásáról, a nélkül azonban, hogy a kérdést eldönthetnék.

Luczenbacher cikke végén közli a kérdés teljes magyar bibliografiáját is, amiből kitűnik, hogy arról legelőször Cornides Dániel szólt 1778-ban, 1828—1830 közt pedig kilenc cikk foglalkozott vele s ezek utolsója kiegészítéseül vetette fel aztán a kérdést Kemény 1839-ben.

68.

Iparunknak mire van szüksége? K...y. *Nemz. Társ.* 1840 május 22-i I. köt. 21. sz. 161—167. l.

Erdély ipara és kereskedelme csökkenése megakadályozásának ellenszere a Dunával való összeköttetése a szászok területének és ipariskola a szász nemzet közepette.

69—74.

Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens. Herausgegeben durch G. Joseph Kemény. Band II.

Klausenburg, 1840; 8-rétű, 3 levél és 309 lap.

Az 1840 június elején megjelent kötet tartalma:

I. Mährische Landtags-Verhandlungen, die Ansprüche des Johann Zápolya auf Mähren betreffend; 1526—1531. (p. 1—84.)

II. Johannis Goebel et Georgii Wachsmann Chronica civitatis Schaesburgensis; 1514—1663. (p. 85—140.)

III. Siebenbürgische Ruin, beschreibts Johannes Greffius; 1658—1661. (p. 141—233.)

IV. Des Grafen Tököli Einfall in Burzenland, dessen Schlacht bey Tohan und Zernest, und Abmarsch aus Siebenbürgen; 1690—1691. (p. 237—279.)

V. Extract aus der mir, Grafen von Seeau ertheilten Landtags-Instruction; 1702. (p. 283—298.)

VI. Briefe des Grafen Ehrenreich von Seeau die Rákóczischen Unruhen in Siebenbürgen betreffend; 1703. (p. 301—309.)

A kötet német ismertetése $x+y$ -től a *Transsilvania* 1840 jul. 10-i 54. sz. 216. l.

75.

Régi magyar költészet. *Tudománytár*. Értekezések VIII. kötete (Budán, 1840) 80—92. l.

Ádám János kolozsvári polgár gyászéneke 1608-ból, a hosszú ének betűhív szövegével együtt.

Szerkesztői megjegyzés szerint, e cikk már fel volt szedve, mikor megérkezett a kolozsvári *Nemzeti Társalkodó* 1840. II. félévi 4. és 5. száma s bennök találták az éneket nagyajtai Kovács István kiadásában.

Kemény József e cikkének kézírata, az ének áttetsző szalmapapírosra vetett gondos másolatával (Gerenden, tavaszelő másodikán 1840) megvan mainapig is a M. Tud. Akadémia kézírattára Ivretü 23. sz. kötetében.

76.

1608-beli kassai gyűlésnek végzései. *Literariai Csarnok* 1840 aug. 23-i 16—17. sz.

Jászai Pál ráakadván a fenti végzések eredeti pecsétetes példányára, újra kiadta a *Tudománytár* 1841-i 9. köt. 124—134. l.

77.

A gerendi templom régi felírata igazítva. *Nemz. Társ.* 1840 szept. 4-i 10. sz. 80. l.

A cikket ugyan id. Incze Ferenc gerendi ref. lelkész közli, de bevezető soraiban megvallja, hogy az általa (a lap 1840. évf. 21—22. l.) az 1000-ik évre helyezett kelettel közölt felirat hibás voltára Kemény József figyelmezteté¹ s most azt könyomatban is a helyes 1290-ik évvel közli újból. Ezt pedig úgy sikerült megállapítani, hogy a gr. Kemény Sámuel névnapját augusztus 26-án ünneplő vendégsereggel a templomba mentek s ott Kemény József tanácsára a meszet a felirat két felén levakarva, kitünt a helyes szöveg, melyet most bemutat.

¹ Kételyeit fejezte ki cikke után Fejér György is a „Hasznos Mulatságok“ 1840-i II. félévi 9. sz. 33. lapján, kiemelvén, hogy a felirat szövege eddigi tudásunknak ellentmond.

78—80.

Honi régi kéziratokat tárgyzó levelek. *Nemz. Társ.* 1840 nov. 13-i 2. köt. 20. sz. és 21. sz. 153—155. és 161—165. l.

I. Szalárdi János Siralmas magyar krónikája kiadását érintő levele Boldai Mártonnak széki Teleki Mihályhoz, 1670 jul. 13. Rákóczi György adománylevele Szalárdi Jánosnak, 1646 jan. 6. Ébeni István Apafi fejedelemhez 1666 jan. 31-én írt levelében még az élő Szalárdiról van említés.

II. Eder József 1793-beli levele az erdélyi magyar nyelv-mívelő társasághoz Brutus Mihály és Bethlen János kézíratai iránt.

III. Kandó Mihály, Török Ferenc és gr. Mikes János 1797-beli levelei egy 1463-beli és 1526-i „Constitutiones Transylvanienses de modo exercituandi“ c. kézirat iránt.

81.

Dissertatio diplomatico-critica de isthoc calendarii Eberiani exemplari, et respective de contento in eodem Diario manuscripto authentico Stephani Báthori de Somlio eruto per Josephum C. Kemény. (Scribebam Gerendini 11. Septembris 1835, ipsodie, quo Divina favente clementia, 40 aetatis annum attingebam.) Kurz: *Nachlese auf dem Felde der ungarischen und siebenbürgischen Geschichte.* (Kronstadt, 1840.) 81—108. I. Utána a német fordítás 109—115. I.

Ifj. Báthory István 1534—1600 közti magyar és latin naptári feljegyzései rendkívül becsesek s azokat Kemény nagyon ügyesen adta ki időrendbe szedve s kellő magyarázatokkal kiegészítve.

82—83.

Apafi Mihály fejedelemsége első évtizedében. (1661—1662) Közli G. K. J. Az „Erdélyi Házi Segéd“ c. kalendárium 1841. évi köt. 39—41. I.

Találó jellemzése az óráiban, máskor meg könyveiben gyönyörködő, tanult s gyakran irogatásban örömet lelő fejedelemnek, aki azonban egyfelől sokat részegeskedett, másfelől haragjában sok gonoszt mivelt, alattvalóit zaklatva és megszegyentve.

II. József császár háromszéki utazása 1773-ban. *Ugyanott*, a 41—44. lapon.

Ismertetése József császár erdélyi útjának, főleg Kerekes Máté kézdivásárhelyi ref. pap (1773 június 13-án írt) levele alapján, melyet egész terjedelmében közöl.

84.

Bethlen Gábor honi fejedelmünk nemzetségéről. *Nemz. Társ.* 1841 jan. 29-i I. köt. 5. sz. 33—38. I.

Böjthi Gáspár munkája Bethlen Gábor atyai és anyai nemzetségéről. Zólyomi Miklós adománylevele Bethlen Domokosnak, 1666 okt. 11. Wesselényi Ferenc védelmezi Bethlen Domokost birtokában, 1665 dec. 3.

85.

Balika-vára nevezetéről. (Irtam Gerenden nov. 22. 1840.) *Nemz. Társ.* 1841 febr. 19-i I. köt. 8. sz. 62—63. I.

Cserai Mihály Historiája alapján bizonyítja, hogy Balika várát II. Rákóczi Ferenc Balika nevű kapitányáról nevezték el, akit a fejedelem 1709-ben Erdélyre küldött s ott rablásaiért egy „Erdélynek 1690-től 1715-ig való nevezetesebb dolgainak s történeteinek rövid feljegyzése“ c. kézirat szerint a tordaiak megölték.

86.

A Kolozsvártt felállítandó Nemzeti Múzeum s annak fontossága. (Kemény Sámuellel egvűtt tett előterjesztése Küküllő vármegye rendjeihez, 1841 febr. 21-én.) *Erdélyi Híradó* 1841. 20. sz. Német fordításban a *Siebenbüraer Wochenblatt* 1841. 28. sz. 111—112. I.

Ismertetése tanulmányunk bevezető soraiban.

87.

Ozorai Imre „De Christo et eius ecclesia“ című Krakóban 1535-ben nyomtatott magyar nyelvű munkájáról. (Gerend, martiusban, 1839.) *M. Tudós Társaság Évkönyvei* V-ik (1842-i) kötete 6—10. l.

Ez a második magyar nyelven nyomtatott könyv és ámbár a példány csonka, mert sem eleje, sem vége nincsen meg. Kemény József gondos forrás- és könyvészeti kutatás alapján megállapította szerzőjét Ozorai Imre református lelkész személyében, sőt azt is, hogy a könyv Viator Jeromos krakói nyomdájában készült, amit kiadói jelvényéből derített ki.

88.

Év-szavak széki Gróf Teleki József Erdély' kormányzói kinevezése esztendejére. Irta G. Kemény József, magyar akadémia tagja.

Hely és év nélküli egy-leveles nyomtatvány. (Az Erdélyi Múzeum gr. Kemény József Chartophilatium Transsilvanicum-a XX. kötetében.)

Chronosticon magyar, német és latin nyelven, amely az új gubernator beiktatása napjára — 1842 április 6-ikára — jelent meg és osztatott ki az érdeklődőknek. Kicsinyített mását mellékelten mutatjuk be.

89.

Kemény József és Sámuel könyveinek és íratának felajánlása az Erdélyi Nemzeti Múzeum számára. (Az Erdélyi Karok és Rendekhez intézett felterjesztés 1842 június 30-ról.) *Erdélyi Híradó* 1842. évf. 32. l. és három más lapban.

Kivonatos tartalma tanulmányunk I. fejezetében.

90.

Offenes Bekenntniß meiner Ansichten über das Schreiben einer Geschichte Siebenbürgens. Anton Kurz: Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens I. köt. 1. füzet (Kronstadt, 1844) 1—14. l.

Erdély története megírásához, hogy az valóban hitelt érdemlő lehessen, rengeteg előtanulmány és kutatás szükséges. Még a kútforrásokat is át kell vizsgálni, mert az ily kritikai vizsgálat néha meglepő eredményekre vezet. Így pl. Somogyi Ambrus krónikája egész lapokat átvesz Joviusból, az olasz Paulo Giovio művéből, Bethlen Farkas pedig nem csupán az általa idézett munkákból ír ki hosszú részeket, hanem a lengyel Cromer, Piasecius vagy Grondsky műveit is szabadon kivonatolja.

Az új kiadvány ismertetése a *Budapesti Híradó* 1844 júl. 16-i II. köt. 9. sz. 38. l.

91.

Ein Bruchstück über Johann Michael Brutus und über den Werth seiner ungarisch-siebenbürgischen Geschichte. Kurz: Magazin I. köt. 43—66. l.

Brutus műve fontosságát méltatva kiemeli, hogy ő Jovius Somogyinál óvatosabban használta. Műve az övénél sokkal fontosabb s cikkét e szavakkal fejezi be: Hát a könyvnyomtatás nincs még feltalálva történelmünk ez értékes kincse kiadása számára?

ÉV-SZAVAK
SZÉKI GRÓF
TELEKI JÓZSEF

ERDÉLY KORMÁNYZÓI KINEVEZÉSE
ESZTENDEJÉRE.

1.

Légyen
H^V hon Vnk' oszLopa.
s éVekde éVeket eLlen
széki G. TeLeki József
ErDélynek
régteL fogVa híVen ohaltott
TörVényes KorMányzóla.

2.

Von
ALLen VöLkern
DaClens
GeLlebt,
waLte, LeLte,
VnD
Lebe
G. Ioseph TeLeki
VleLe Iahre
HoCh
BegLVČkt.

3.

CoMes Ioseph Vs TeLeki
TranssILVanlac GVbernator
RegL. et PatrIac
GratVs,
Vt
DIV teLIX
VIVat,
stqVe beatVs.
EXorant
VnIVersI.

92.

Kritische Beurtheilung jener angeblich römisch-dacischen Münzen, deren Beschreibung und Abbildung im „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, I. Band, I. Heft, Hermannstadt, 1843“ der Publicität übergeben wurde. Kurz: Magazin I. köt. 67—79. l.

Bár e pénzek nem valódi volta kiderült, a külföld számára, hogy azt ne hihesse, hogy az erdélyiek a numismatika terén semmik, tárgyalja azokat, miután előzőleg Traján dunai hídjáról értekezik, a róla készült érmekeket ismertette.

93.

Die Stiftungen des Auslandes für die dort studierende Jugend Ungarns und Siebenbürgens. Kurz: Magazin I. köt. 80—91. l.

Inkább szegény diákok mentek külföldre tanulni. A külföldi tanulmányi alapítványokról szóló tudósításokat akarja kiegészíteni. Ez alapítványok felsorolása országonként és vallásonként.

94.

Ueber das in der Diplomatie des Auslandes und Ungarns mit Innbegriff Siebenbürgens erscheinende älteste Linnenpapier. Kurz: Magazin I. köt. 101—122. l.

A fapapír használatáról Európában és Magyarországon. A merített papír használatának magyarországi tartamáról több oklevéltörténész írt. Kemény legrégebb merített papírú okmánya 1348-ban kelt, a másik 1368-ból való. Két ilyen, birtokában levő okmányt idéz, ír le és három vízjegy rajzát közli.

95.

Die ältesten Papiermühlen des Auslandes, Ungarns und Siebenbürgens und die Papierzeichen der beiden letzteren aus gleichzeitigen Urkunden erwiesen und insbesondere der Stadt Kronstadt gewidmet. Kurz: Magazin I. köt. 2. füzet 134—162. l.

Az európai papírgyártás áttekintése. Kemény szerint Magyarországon nem 1613-ban, mikor az előszámlált 23 nyomda már működött, hanem már 1553-ban volt papírmalom. Az első papírmalmot Brassóban 1546-ban állították fel. Néhány brassói papírra nyomott incunabulum. A későbbi erdélyi papírmalmok elősorolása. Mellékelten hét (1553—1635 közti) levél.

96—101.

Archivarische Nebenarbeiten. (Klausenburg, am 5. April 1844.) Kurz: Magazin I. köt. 172—189. és 403—421. l.

I. Terra Blaccorum, der heutige Fogarascher Distrikt. (p. 172—180.)

Egy 1301-i oklevél alapján megállapítja, hogy a Terra Blaccorum, a mai fogarasi kerület, 1231 előtt „Terra Bulgarorum“ nevet viselt.

II. Ueber das einstige „Zovan“-er Bisthum im heutigen krasznaer Komitat. (p. 180—184.)

Két közölt 1300-i és 1440-i oklevél alapján megállapítja, hogy 1200 körül Kusali Jakab Zoványban kolostort építtetett, melynek szerzetesei püspöki jogokat gyakoroltak; e miatt 1300 körül a tasnádi esperessel összeütközésbe kerültek és e Szt. György tiszteletére emelt kolostor 1440-ben már nem létezett. Egyébként a zoványi püspökök valószínűleg csak címzetes püspökök voltak.

III. Angelus, Prior des Augustinerklosters zu Deesch, und Paul Bischof von Belgrad im Jahre 1335. (p. 184—185.)

A középkori magyarországi elpusztult kolostorok és püspökségek történetéhez közöl egy 1335-i oklevelet, amelyben említés történik a dési augustinusok kolostorának priorjáról és a nándorfehérvári püspökről.

IV. Die Reise der Elisabeth Königin Mutter von Ungarn nach Polen im Jahr 1356. (p. 185—187.)

Egy 1356-i oklevél alapján megállapítja, hogy Erzsébet királyné, Nagy Lajos anyja, nemcsak járt Lengyelországban, amikor Krakóban majdnem egész kíséretét legyilkolták, hanem már 1356 húsvét táján ment Lengyelországba, mikor Lajos Olaszországban viselt háborút. Muratori forrásműve XII. kötete alapján pedig azt hiszi, hogy a magyar király seregében erdélyi szászok is voltak.

V. Neudorf, im Jahr 1366 ein „Praedium“ der Saxonum Cibinien-sium. (p. 187—188.)

Lajos király egy 1366-i közölt parancsa szerint Weidenbach Pétert, kinek a király a szebeni szászok akarata ellenére „Újfalu“t (Neudorf) ajándékozta, a kerzi apát oltalmazza meg, ha birtokában háborgatnák.

VI. Eine Spur vom Jahre 1385 der sogenannten „Advocatia“ im ungarischen Städtewesen. (p. 188—189.)

A „Honor Advocatiae“ kifejezés értelme „Schirmvogt“ a közölt 1385-i budai oklevél tanúsága szerint.

102.

Ueber J. B. Schuller's Umriss und kritische Studien zur Geschichte von Siebenbürgen. I. Heft. (Hermannstadt, 1840.) Kurz: Magazin I. köt. 3. füzet (Kronstadt, 1845) 195—229. l.

Schuller gyakran irányzatos számos állításával száll szembe, 32 pontban cáfolván azokat. Bizonyítja egyúttal, hogy a tárgyára vonatkozó magyar irodalmat sokszor figyelmen kívül hagyta. Mellékelten Báthory István egy 1487-i rendelete (p. 224) meg II. Rákóczy György egy 1653-i oklevele, mely szerint a hunyadmegyei Dobra akkor még Jófé nevet viselt. (p. 211—212.)

103.

Ueber die Entstehungszeit der ungarischen Komitate in Siebenbürgen. Kurz: Magazin I. köt. 230—238. l.

Két, 1277-i és 1322-i oklevél alapján állítja, hogy Erdélyt 1002 előtt nem, hanem Szent István halála, tehát 1038 után osztották fel megyékre, bár épen úgy nem bizonyos, hogy hétre, mint ahogyan nem, hogy ettől a hét vármegyétől kapta volna Erdély a „Septem castrensium regio“ vagy „Siebenbürgen“ nevet.

104.

Diplomatischer Beitrag zur Geschichte der Gefangenschaft des Johann Hunyadi. Kurz: Magazin I. köt. 313—319. l.

Hunyadi rigómezei csatavesztése utáni fogságának legszavahihetőbb leírása az Ivaniché, Schwandtner II. kötetében. De kik voltak árulói, arról, valamint fogsága részleteiről, meg szabadulása feltételeiről a magyar rendek Budán 1450 elején kelt oklevele nyújt új adatokat, melyet mellékletül könyomatban is közöl.

105.

Das Treiben der Mächte Europa's in den Jahren 1624, 1625 und der Fürst von Siebenbürgen Gabriel Bethlen. Kurz: Magazin I. köt. 323—357. l.

Az 1624—1625-i európai politikai helyzet vázolója után arról értekezik bőven, hogy minő és milyen eredményű béketárgyalások folytak II. Ferdinánd és Bethlen Gábor között ebben az időben s mily része volt ez utóbbinak a hágai egyezmény alapján az európai politikában. Ezekből nyilvánvaló, hogy Bethlen nem volt szőszegő II. Ferdinánddal szemben. Mellékelten a Hágában 1625 dec. 9/19-én kötött egyezség saját, eredeti példányáról (p. 329—333) Jacobus ab Uhlfeldt levele Bethlenhez, Ex Cöppen haaga, 20. Ianuarii 1624; Weighardus Scultetus berlini levele 1625-ből. A jezsuiták káránbesi missziója Bethlen 1625-i levelére. Sok idetartozó irat jegyzéke.

106.

Kritische Bemerkungen über folgendes Werk: Geschichte des Kronstädter Gimnasiums. Eine Festgabe zur dritten Säcularfeier desselben von Joseph Dück. Kronstadt, 1845. Kurz: Magazin I. köt. 380—396. l.

Bírálja Dück felületesen kiválogatott bizonyítékait az erdélyi szász iskolák történetére vonatkozólag és kiegészíti azokat. Honter szerepének bírálata. Végül felsorolja a munka mellékleteinek címeit.

107—112.

Archivarische Nebenarbeiten. (Klausenburg, am 5. April 1844.) Kurz: Magazin I. köt. 403—421. l.

VII. König Sigmund am Sylvesterabend des Jahres 1397 zu Kronstadt in Siebenbürgen. (p. 403—405.)

Zsigmond király Brassóban, 1397 utolsó napján kelt oklevele nyomán az a feltevése, hogy a török elleni hadiadó ügyében körúton járt Erdélyben.

VIII. Der durch Sigmund, König von Ungarn, im Frühjahr 1402 beabsichtigte Römerzug. (p. 405—407.)

János esztergomi érsek 1402-i rendeletével 200 arany beküldését kéri harminc nap alatt a kolosmonostori apáttól, hogy a királyt Itáliába kísérhesse.

IX. Ueber das erledigte Erlauer Bisthum in den Jahren 1408 und 1409, und über Stibor, Bischof von Erlau, in den Jahren 1411 und 1417. (p. 407—409.)

Két oklevél alapján bizonyítja, hogy András elűzött spalatói érsek 1408—1409 közt is egri püspökhelyettes volt, illetve, hogy Stibor egri püspököt 1417-ben Miklós borsodi esperes helyettesítette.

X. Verbot der Gold- und Silberausfuhr aus Ungarn im Jahre 1431. (p. 409—412.)

Zsigmond husziták elleni készülődései és olaszországi koronázási költségeinek előteremtése végett az arany- és ezüstkiviteli tilalom tárgyában Küküllővárában 1431-ben kiadott rendelete.

XI. Bistritz und dessen Abgaben als Appanage der Königinnen von Ungarn. (p. 412—417.)

Losonczy (Bánffy) Dezső erdélyi vajda 1441-i rendelete alapján írja, hogy a besztercei szászoktól a magyar királynék még akkor is huzzák az eredetileg megállapított évjáradékot.

XII. Ein urkundlicher Beweis vom Jahre 1456 der königlichen Unveräusserlichkeit der einzelnen Besitzungen des Sachsen- und Szeklerlandes in Siebenbürgen. (p. 417—421.)

László király 1456-i oklevele, mellyel a székely- és szász földből való további ajándékozásokat megtiltja, kellő történeti magyarázattal közölve.

113.

Ueber das Bisthum und das Franziskanerkloster zu Bakov in der Moldau. Ein kritischer Beitrag zur Kirchengeschichte der Moldau, Walachei und Siebenbürgens. Kurz: Magazin II. köt. 3—82. l.

A bákói püspökség alapítási idejéről szóló három különböző vélemény cáfolata. Kemény szerint 1401-ben alapította IX. Bonifacius. Bizonyítása eredeti oklevél-szövegek alapján. A bákói franciskanus kolostor alapításáról szóló vélemények kritikája. A püspökség és kolostor története 1678-ig.

Mareus Bandinus érsek 1646-i jelentése a moldvai katolikus csángók-ról a kolozsvári ferencrendiek levéltárában. (p. 14—16.) Mellékelve: IV. Jenő pápa 1439-i és 1444-i oklevele; X. Leo pápa 1520-i levele; Wlad havasalföldi vajda 1431-i levele.

114.

Archivarische Nebenarbeiten. I. Die durch König Sigmund im Jahre 1426 beabsichtigte Wiederansiedelung des deutschen Ordens in Siebenbürgen. Kurz: Magazin II. köt. 96—101. l.

Zsigmond 1426-ban és 1427-ben a német lovagrend visszatelepítése ügyében huzamosabb ideig tartózkodott az erdélyi szászok földjén. Mellékelten Zsigmond király 1426-i oklevele, a szerkesztő kiegészítő megjegyzésével.

115.

Der Siebenbürger Landtag zu Hermannstadt im Jahre 1494. Kurz: Magazin II. köt. 109—121. l.

II. Ulászló 1494-ben azért tartózkodott Erdélyben, hogy hadat szedjen, tartománygyűlésen vettesse ki az adót és az erdélyi zavarokat lecsillapítsa. Mellékelten Ulászló király 1494-ben Szebenben kelt oklevele.

116.

Charakteristische Parallelen über die fast gleichzeitige Entstehung des constitutionellen Wesens in Ungarn, Deutschland, Frankreich, England und Spanien. Kurz: Magazin II. köt. 181—195. l.

Az említett államok történetéből vett tizenkét képben mutatja be, hogy az európai államok alapvonása a római birodalom bukása után a korlátolt monarchia volt, mert az arisztokrácia nem tűrte a korlátlan és örökösödésen alapuló egyeduralmat.

V. ö. 1832-ben írt hasonló tárgyú magyar cikkét, fentebb 23. sz. a.

117.

Heinrich von Valois und Stephan Báthori. Kurz: Magazin II. köt. 231—238. l.

Valois Henrik lengyel király menekülése Lengyelországból, 1574-ben, Henriknek a menekülését megelőző éjjelen (Krakóban, 1574 június 18-án) a lengyel rendekhez intézett levele kíséretében, saját gyűjteményéből. Báthory István lengyel királlyá választása és koronázása. Ahogyan nem szerették a lengyelek Henriket, annyira becsülték Báthoryt.

118—121.

Andeutungen von und für Ungarn aus einigen älteren Büchern.
Kurz: Magazin II. köt. 246—250. l.

Valentinus Pannonius, a königsbergi egyetem orvostanára, 1600-ban. A római Szent Péter-templom magyar gyóntatószéke 1710-ben. A lipcei „Neuer Büchersaal“ 1746-i magyar vonatkozású közlései. A hamburgi „Bibliotheca Historica“ 1716-i kötete magyar történetet érdeklő 2° munkája.

122.

Ob man die Ansiedelung der Szekler in ihren dermaligen Wohnsitzen schon in das IX. oder erst in das XII. Jahrhundert versetzen müsse?
Kurz: Magazin II. köt. 255—268. l.

Abulfedának a magyarok etelközi tartózkodásáról szóló tudósításának taglalása s az addigi helytelen nézetek helyesbítése. Annak igazolására, hogy a XIV. században még laktak besenyők a háromszéki székelyek szomszédságában, közli a gyulafehérvári káptalan 1324-i jelentését; hogy pedig Fogarasföldje hajdan Terra Bulgarorum volt, újra lenyomatja a gyulafehérvári káptalan 1231-i oklevelét.

123.

Ueber die ehemaligen Knesen und Kenesiate der Walachen in Siebenbürgen. Kurz: Magazin II. köt. 286—339. l.

Ez értekezés megírására Hilibi Gál László az erdélyi kenézségekről névtelenül kiadott munkája rengeteg hibáinak helyreigazítása vezette. A kérdést így nyolc fejezetben tárgyalja 1325—1487 közti 12 oklevél világánál. Különösen tanulságos a mű utolsó fejezete, melyben kutatásai eredményeit összefoglalva, Kemény kimutatja, hogy az erdélyi kenézek soha nemesemberek nem voltak, hanem a nemesek, szolgálatokra kötelezett alattvalói s midőn a kenéz név a XVII. század elején eltűnt, falusbírák szerepét töltik be. Légből kapott tehát Gál László amaz állítása, hogy „Mátyás király adományozásaiban bizakodva a szászok ... az oláh kenézsegeket eltörölték és így az oláhokat subjugálták,“ mert ellenkezőleg, egy 1456-i oklevél tanúsága szerint ép a szászöldi kenézek hatalmaskodtak a szászok birtokain.

124.

Archivarische Nebenarbeiten. II. Ueber den Bauernaufstand und über den wechselseitigen Schutzvertrag der drei ständischen Nationen Siebenbürgens. 1437—1438. Kurz: Magazin II. köt. 357—375. l.

Abból a tényből kiindulva, hogy Eder volt az első, aki oklevelek alapján előadta, miként jött létre az erdélyi rendek híres 1437-i uniója, hat új oklevéllel világítja meg az akkori népforradalom igazi okait, kimutatván, hogy az elnyomott népnek — tekintet nélkül nemzetiségére — teljes joga volt az elégedetlenségre földesuraikkal szemben.

125.

Bruchstück aus der Geschichte der vaterländischen geistlichen Zehnten mit besonderer Bezugnahme auf unsere Walachen. Aus dem ungarischen Original-Manuscript des Herrn Grafen Joseph Kemény ins Deutsche übersetzt von Johann Georg Giesel. Kurz: Magazin II. köt. 381—391. l.

Az eleinte a papi tized alól felmentett görög keleti románok később oly esetben fizettek tizedet, amikor oly területre költöztek, amelynek régi birtokosai hajdan tizedfizetésre voltak kötelezve. Mellékelten öt 1468—1648 közti felvilágosító oklevél.

126.

Monitum zum Manuskripte „Exemplaria manuscripta coeva Comitiorum Regni Hungariae regnante Wladislao II. anno 1498 et 1514 celebratorum“ aus der Sammlung des Szenczi Molnár Albert. Kurz: Magazin II. köt. 412—413. l.

E latinul írt bevezető cikk kelte: Scribebam Gerendini, 16. Junii 1845.

127.

Die Verkettung des einstens in Deutschland und Siebenbürgen in der Gestalt eines angeblichen Chripto-Socialismus nicht lange bestanden, sogenannten Judaismus. Kurz: Magazin II. köt. 416—429. l.

Kutatásai alapján bizonyítja, hogy az Erdélyben üldözött szombatosfelekezet azonos volt a sociniánusokéval. Mellékeltén Avitus János (Wittebergae, VII. Kal. Augusti 1621 kelt) és Péchy Simon erdélyi kancellárhoz, a szombatosok fejéhez írt levele.

128—131.

Archivarische Nebenarbeiten. III. Fragmente aus der Kirchengeschichte der siebenbürger Sachsen und des siebenbürger Bisthums vor der Reformation. Kurz: Magazin II. köt. 462—469. l.

A Géza király által Erdélybe, Szeben körül telepített flandriaiak és utódaik 1771-ig vallási tekintetben az esztergomi érsek jurisdictionja alá tartoztak, míg a többi szászok az erdélyi püspök alá. Emiatt a két egyházi hatóság közt sok surlódás volt s ezek részletei Zsigmond király két (1314—1356 közti) okleveléből s egy más keltezetlen érdekes jelentésből derülnek ki.

IV. Ueber die in Siebenbürgen im Mittelalter übliche äussere Formalität der Eidesablegung. Kurz: Magazin II. köt. 469—471. l.

Egy 1360-i oklevél alapján bizonyítja, hogy Erdélyben mezitláb, öv nélkül és porral behintett fővel volt egykor szokás esküt tenni.

V. Ueber die Ernennung der Vice-Woywoden Siebenbürgens. Kurz: Magazin II. köt. 471—472. l.

Zsigmond király egy 1397-i oklevele alapján igazolja, hogy a vice-vajdákat maguk a vajdák nevezték ki.

VI. Ein kleiner Beitrag zu einer zukünftigen Monasteriologia Transilvaniae. Kurz: Magazin II. köt. 472—473. l.

Egy a kolozsvári Óvárban állott apáca-kolostor Gertrud nevű főnöknőjének 1447-i okleveléből vett adalék egy készitendő erdélyi monasteriologiához

132—139.

Literarischer Anzeiger. Kurz: Magazin II. köt. 375—378. és 504—507. l.

Többé-kevésbé szigorú, de részrehajlatlan ismertetések az alábbi művekről:

Vizsgálódás az erdélyi kenéségekről. Nagy-Enyed, 1846. Hilibi Gál László névtelenül megjelent felületes, sőt célzatos munkája.

Czech József: Erdély történetének rövid rajza. Kolozsvár, 1846.

Papp József: Erdélyországnak rövid földleírása. Kolozsvár, 1846.

Értekezés az erdélyi nemes Szász nemzet eredetéről. Nagy Enyed, 1846. Gál László névtelenül kiadott munkája.

Aus den Denkwürdigkeiten der Helene Kottanerin. Leipzig, 1846.

Die Einkünfte des Schatzes im Königreiche Ungarn. Ofen, 1846.
 Der Sprachkampf und seine Bedeutung in Siebenbürgen. Leipzig, 1846.
 Kővári László: Erdély statisztikája. (A cenzura-hivatal által jóváhagyott kéziratossal.)

140.

Geschichtliche Tageserinnerungen. A *Satellit* 1845 július 3-i 53-ik számán kezdve folytatólag 1846 végéig. Az első közlemény élén ez a motto: Dum nihil habemus maius, calamo ludimus. *Phaedri libri IV* fab. 1.

A szerkesztő jegyzete szerint Kemény e különféle történelmi kijegyzéseit ifjúkori írói bünei közé sorozta, pedig ezek a néha majd egy egész hasábot megtöltő adalékok igen érdekesekek s nagyon élénk-ké tették a százszok hetilapját, tárgyuk úgy a hazai, mint a világtörténet eseményeiből lévén merítve.

141—143.

Erdélyország Történetei Tára. Második kötet: 1566—1613.

Kolozsvártt, 1845. Nyomatott a kir. Lyceum betűivel; 8-r. XIII és 291 lap.

Az 1845 július 11-én megjelent kötet tartalma:

I. Vita vel peregrinatio vitae Thomae Borsos de Maros Székely Vásárhely. Mellékletül 1586—1612 közti 22 levél és országgyűlési végzés.

II. Itinerarium ad fulgidam Portam ottomanicam Thomae Borsos. Mellékletül Szkender basa 1613-i levele.

III. Rerum in Transsylvania Anno Domini 1613 toto mense Octobri gestarum ordo et series etc. Mellékletül Báthory Gábor Erdélyországtól való 1613-i búcsúlevele, meg további négy vonatkozó magyar levél.

A szerkesztők ismertető cikke a sajtó alatti kötetéről, az *Erdélyi Híradó* 1845 június 13-i 47-ik s következő 48—49. számában, németül pedig (1845 június 24-én) a *Transsilvania* 1845. évf. 49 és 52, valamint 55 és 59. számaiban.

Ismertette a Magazinul istoricu pentru Dacia IV. köt. 375—382. l.

Az Akadémia 1858 dec. 15-i nagygyűlésében a Marczibányi-jutalom 50 aranyával jutalmazta, mint oly munkát, mely nem csak a szomszéd haza történetei, különösen az arra nézve annyira nevezetes XVI-ik s részben XVII. század közelebbi ismertetésére nagyfontosságú kiadatlan írók és okmányok sorát adja becses felvilágosító bevezetések és jegyzések kíséretében, hanem a magyar nyelvű történeti emlékek kiadását is buzdító például szerencsésen megindította, s ez által is a történetírók figyelmét a magyar kút-főkre nagyobb mértékben felhívta. A jutalom, az egyik szerző-kiadó (vagyis Kemény) elhunytánál fogva, Kovács István úrnak rendeltetett kiadni. *Toldy*. A Magyar Tudományos Akadémia Évkönyvei IX. köt. (Budapest, 1876) 42. l.

144.

Rede des Grafen Joseph Kemény in der Sitzung der ungarischen Academie am 4. August 1845. *Blätter für Geist* 1845 aug. 25-i 35. és 36. száma 257—260. és 265—269. l.

Kivonatossal tartalmát ld. tanulmányunk III. fejezete legelején. (Magyarul — sajátosképen — sehol sem jelent meg. De kézírata megmaradt Kemény „Miscellanea” c. gyűjteménye IX. kötetében.)

Fellett reá Benigni József „Zeitungswelt” című cikkében, a szebeni *Der Siebenbürger Bote* 1845 szept. 19-i sz. 293. l.

145.

Leitende Antwort. *Blätter für Geist* 1845 okt. 20-i 43. sz. 321—323. l.

Felelet Benigni válaszára, melynek elején Kemény kijelenti, hogy őt nem kívánta sérteni s csupán annyit mondott, hogy „Benigni Josef urnak... munkája... alig érdemelne figyelmet, ha... némely állításai szintúgy, mint néha egyéb hírlapi irogatásai is *nemzeti ingerültséget nem okoznának*“¹ amit annyival inkább mondhatott, mert egyik vezereikkel Benigni nem atallotta e szavakkal kezdeni: Oh, ti bolond magyarok!

A cikk tartalma kivonatát ld. tanulmányunk III. fejezete elején.

Benigni viszonzválasza a *Siebenbürger Bote* 1845 nov. 14-i sz. 257. l. (Ismeretve ugyanott.)

¹Ime ennyi ismeretes Kemény József remek beszéde magyar szövegéből, amely soha meg nem jelent nyomtatásban.

146.

Az ugynevezett kolumbácsi legyekről. *A Magyar orvosok és természetvizsgálók Pécsen tartott hatodik nagygyűlésének történeti vázlatja és munkálatai* (Pécsen, 1846) 90—93. l.

Nem lévén természettudós, Kemény nem tudhatta, hogy választott tárgyáról még 1795-ben önálló munkát írt volt Dr. Schönbauer József Antal pesti egyetemi tanár. De azért cikke mégis hasznos adatokkal szolgált a Dévát s majdnem egész Hunyadmegyét 1845 május és június havában ellepelt veszedelmes rovar pusztításáról, amely akkora volt, hogy a legyek a ros-kányi erdőben még öt farkast is halálra csíptek, az őzek meg nyulak pedig a csipéstől való kinjokban a közeli falvakba húzódtak tőlük.

147.

Neueste ungarische Geschichtsliteratur. *Blätter für Geist* 1846 ápr. 20-i 17. sz. 121—122. l.

A lassan induló történelmi kritikáról szóló rövid általános bevezetés után dicsérőleg ismerteti Jászay Pál „A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után“ című művének ép megjelent I. füzetét; csupán azt kifogásolván, hogy oklevél- és egyéb idézeteit nem eredetiben, hanem magyarra fordítva közli.

148.

Das Märchen der Herkunft des Johann Hunyadi. (Nach Kaspar Heltai's Buch aus 1574.) *Blätter für Geist* 1846 szept. 14-i 38. sz. 295—296. l.

Ezt Kemény 1843 május 5-i leveléből s a gróf buzdítására, Kurz Antal közli, a tőle kapott kész forrás-anyag alapján egész tanulmányt írván „Johann Corvin's von Hunyad Geschlecht und Herkunft“ címen a *Blätter* 1846. évf. 37—47. számaiban, közölve Hunyadi János leszármazási tábláját is (a 364. lapon) úgy amint azt Keménytől kapta volt.

149.

Csák Máté erdélyi vajda 1277-iki oklevele. Fejér György „Religionis et ecclesiae Christianae apud Hungaros initia“ c. műve (Budae, 1846) 241—242. l.

Karácsonyi János id. m. 146. száma szerint koholt.

150.

Gr. Kemény József beszéde a kolozsvári országgyűlés 1847 január 28-i ülésén a jobbágyság és adó eredetéről, kapcsolatban a Székelyföldön bevezetni tervezett úrbéri rendszerrel. A kolozsvári *Mult és Jelen* 1847 febr. 4-i 10. sz. 60—62. l. Kivonatossan az *Erdélyi Híradó* 1847 jan. 31-i 218. sz. 69—70. lapján, meg a *Nemzeti Ujság* 1847 febr. 14-i 437. sz. 102—103. l. és 438. sz. 106—107. l.

Tartalmi kivonata tanulmányunk IV. fejezete 16. jegyzetes részében.

151.

Rede des Grafen J. K. in der 26. Landtagssitzung, bezüglich der Einführung des Urbars auf dem Szeklerboden. A *Satellit* 1847. évf. 17—18. és 21-ik száma 73—74., 78—80. és 97—99. l. Március 1-től 15-ig.

Eredeti magyar szövegét ld. fentebb, 150. sz. a.

152.

Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum sive Annales Hungarici et Transsilvanici. Edidit Josephus Trausch Coronensis. Pars I—II.

Coronae, 1847—1848. Impressum per Johannem Gött Typographum. In 4-to pag. 324 et 307.

Ezt Trausch a Keménytől kapott másolatból adta ki, amit Kurz nyíltan elárul, mondván: Nach einer von einer gleichzeitigen Abschrift durch den Herrn Grafen Joseph Kemény gemachten Abschrift. (Magazin II. p. 511.)

153.

Mikó-Ujvár emléke. *Uj Magyar Múzeum* 1854. I. köt. 44—61. és 146—157. l.

A várkastély története, 1438—1635 közti négy oklevél, 1647—1755 közti 3 levél, meg egy 1637-i és 1715-i jegyzőkönyvi részlet kíséretében.

Az értekezés némely állítására Szabó Károly tett megjegyzéseket, kiterjeszkedvén arra is, hogy az 1533-beli ú. n. Csíki krónika nem hamisítvány. (Ugyanott, a 270—273. l.)

154.

Bonfinius élete és munkái. *Uj Magyar Múzeum* 1854. I. köt. 246-270. és 315—323. l.

Életrajzi főbb adatainak felsorolása után ismerteti Bonfinius *Decas*-ainak 12 latin, 2 német kiadását, Czwittinger után pedig egy állítólag 1606-ban megjelent magyar fordítását is. Adatai közt becses, hogy Prayval szemben, Joannes a Rhenis de Monte Joannis „Breviculum Chronologicum“ c. műve (Coloniae, 1658) alapján kimutatja, hogy Bonfini 1503 tavaszán Budán halt meg 69 éves korában és eltemettetett Szent Margit kápolnájában. Kemény közli még síriratát is, melyet munkájának 1565-i kiadása címlapján talált és írt le magának.

155.

Az állítólag 1533-beli székely krónikáról. (Szabó Károly urnak feleletül.) *Uj Magyar Múzeum* 1854. I. köt. 443—452. l.

Ezt az ú. n. Csíki székely krónikát Kemény József már 1817 óta ismerte, de hitelességét kétségbevonja mindaddig, míg eredeti példánya vagy bármilyen hiteles másolata elő nem kerül.

Erre a cikke Szabó Károly önálló értekezésben felelt, a krónika hitelességének védelmében; ugyanott, az 1854-i II. köt. 301-315, 383-409 és 457-487. l.

156.

A nagyköpcsényi Listi-család eredete, növekedése és hanyatlása. *Uj Magyar Muzeum* 1854. I. köt. 489—511. l.

Kimutatja, hogy Liszti János, a költő családja erdélyi szász eredetű, legrégebb őse az 1561-ben szereplő Liszti Kristóf szebeni szenator lévén. A család azonban Magyarországra költözött, tagjai ott nagy szerepet vittek, egész 1676-ban történt kihalásáig.

157.

Az ilyefalvi hajdani erősség emléke „Kastély“ és „vár“ nevezet alatt. *Uj Magyar Muzeum* 1854. II. köt. 29—43. l.

Az ilyefalvi vár története. Mellékelten: egy névtelen székely szerző 1658-ban írt és Ilyefalvának ugyanazon évben a tatárok által történt elpusztítását megörökítő 64 versszakból álló verses krónika, továbbá a kolosmonostori konvent 1443-i kiadványa az ilyefalvi régi, a reformáció előtti időből való Szent Ilyésnek szentelt templomról.

158.

Magyar hazánkban létező oláhok hajdani vajdaságaikról. *Uj Magyar Muzeum* 1854. II. köt. 119—132. l.

Cáfolja Szirmai Antal azon állítását, hogy Balk 1368-ban Szatmármegye főispánja volt. Magyarországi oláh vajdák már 1247-ben fordulnak elő oklevelekben, így például a kviesori vajda. A hazai románok vajdaságainak szűk korlátok közé szorított értelmet kell adni. Mellékelten 1368—1445-i három oklevél a Zarándmegyei Krisesori család nemzedék-táblázata.

159—161.

Diplomatikai kutatások. (Irárm Bécsben, nyárhó első napján, 1854.) *Uj Magyar Muzeum* 1854. II. köt. szeptemberi füzete 194—227. és 315—332. l.

I. Az 1561- és 1562-beli titkos működések Erdélynek Magyarországhoz való visszakapcsolása iránt. (p. 194—212.)

A nagyváradi püspök I. Ferdinánd elé terjesztett titkos tervezete Erdélynek Magyarországhoz való visszaesatolásáról, 1561. Despota moldvai vajda levele, 1561. Ferdinánd király fiához, Miksához, 1561. Zay Ferenc kapitány Miksához, 1562. Báthori András kapitány Miksához, 1562. Thordai Zsigmond kamarai tanácsos Miksához, 1562.

II. Rudolf császár és erdélyi vajda Báthori Zsigmond közti 1594-beli titkos követségek. (p. 212—227.)

Kis Mátyás követsége és jelentése, 1594. Carrillo Alfonz jezsuita levele és Báthori András bíboros két levele Carrillóhoz, 1594. Christoph von Teuffenbach Mátyás főherceghez, 1594.

III. Erdélyi fejedelem Báthori Zsigmondnak Mária Christierna osztrák fejedelem-asszonnyali házasságát érdeklő 1595-beli okmányok. (p. 315—332.)

A magyar tanácsosok felelete az erdélyi urak válaszára, 1595. Egybekelési kötés Báthori Zsigmond és Maria Christierna között, 1595. Maria Christierna lemondási okmánya az osztrákházi tartományokhoz való öröklési jogáról, 1595. A magyar tanácsosok jelentése az erdélyi tárgyalásokról, 1595.

162.

Erdösi János élete, saját munkáiból merítve. *Uj Magyar Muzeum* 1855. I. köt. 97—113. l.

Egyenként tárgyalja Erdösi munkáit és Erdösi életéről és munkáiról szóló sok hibás adatot helyreigazít. Beeses Reisacher Bertalan Erdösit magasztaló latin verse 1551-ből, amikor ő is tanártársa volt a bécsi egyetemen.

163.

Diplomatikai kutatások. IV. Erdélyi fejedelem Báthori Zsigmond és II. Rudolf császár közötti egyezés Erdélynek átadása iránt 1597-ben. *Uj Magyar Muzeum* 1855. I. köt. 193—204. l.

Ez eddig ismeretlen volt fontos államoklevél szövegét Kemény a bécsi kamarai levéltárból közli Báthory Zsigmondnak Carrillo Alfonzhoz intézett (1597 dec. 11-i) levelével együtt, ő lévén közvetítője a prágai udvarral folytatott tárgyalásaiban.

164.

Szalárdi János, a történész. *Uj Magyar Muzeum* 1855. I. köt. 233—250. l.

Szalárdi életrajzának megírását másra hagyván, csupán az általa gyűjtött idevonatkozó adatokat közli. Szalárdi levele Bornemisza Pálhoz, 1638. Rákóczi György adománylevele 1646-ból. Szalárdi János levele Árkosi Mihályhoz, 1664. Szalárdi János levele I. Apafi Mihályhoz, 1665. Kolosvári főispán Ebeni István Apafihoz, 1666. Az 1666-i fogarasi országgyűlés IX. törvényeikre Szalárdi kirendeléséről az adók és egyéb jövedelmek főbeszedőjének. Szalárdi levele Apafihoz, 1666. Az 1666-i gyulafehérvári országgyűlés III. törvényeikre, amelyben Szalárdiról, mint már néhairól van szó. Szalárdi János sírkő-verse a fogarasi temetőben. 1834-ben vett másolatáról közölve. Boldvai Márton levele széki Teleki Mihályhoz Szalárdi „Siralmas krónikája” 1670-ben tervezett kiadásáról.

165.

Báthori István erdélyi vajda s lengyel király mint a katholicismus pártolója s a jezsuitáknak egy eddig ismeretlen kolosvári nyomdájok. *Uj Magyar Muzeum* 1855. I. köt. 378—394. l.

A jezsuiták Erdélybe telepedése 1579-ben. Báthory István király hívására. A jezsuiták 1581-ben működött állítólagos kolosvári nyomdája. István király mély vallásos hite Karnkowski Szaniszló püspök nyilatkozata szerint. Ioannes Demetrius Solicovius „Commentarius brevis rerum Polonicarum” c. műve (Dantisci, 1647) alapján. Possevino Antal jezsuita viszonya Báthory Istvánhoz.

166.

Erdélyi tudományos igyekezetek. Egykoru eredeti magányos levelek szerint. *Uj Magyar Muzeum* 1855. I. köt. 401—425. és 451—470. l.

Erdélyi püspök gr. Batthyányi Ignác levele gr. Teleki Sámuelhez az általa tervezett erdélyi tudós társaság alakítása iránt, 1785. Gr. Teleki Sámuel válasza, 1785. Aranka György levele Békesi Zsigmondhoz magyar nyelv-művelő társaság szervezése tárgyában, 1794. Kerekes Ábel által Aranka Györgynek írott levél töredéke történeti gyűjteményéről, 1814. Gr. Bethlen Imrénének gr. Kemény Józsefhez küldött nyomtatott körlevele magyar folyóirat indítása tárgyában, 1828. Benkő József Mária Teréziához intézett ajánló levele „Transsilvania” c. műve elejéről, 1777. Benkő József gr. Teleki Sámuelhez az erdélyi három országban nemzet egyesülése s pecsétje tárgyában, 1783. Benkő József levele munkálkodásai felől Teleki Sámuelhez, 1795.

167.

Diplomatikai kutatások. V. Erdélynek némely 1598 és 1599-iki eseményeit felvilágosító hiteles írományok. *Uj Magyar Muzeum* 1855. I. köt. 497—518. l.

Rudolf császár levelei Báthory Zsigmondhoz és neje, Mária Christiernához, az Erdély átvétele végett kiküldött biztosaihoz, ezek esküfomája. Miksa főherceg levele Rudolfhoz s az erdélyi rendekhez, Báthory Zsigmond

levele — 1598-ból; továbbá Mária Christierna oklevele, amellyel erdélyi hitbér-jószágait távozása előtt haszonbérbe adja Báthory András fejedelemnek, ennek kötelezvényével, 1599-ből. Együttesen 14 kiadatlan becses levél és jelentés a bécsi kamarai levéltárból.

168.

Alterthümer und Kunstdenkmäle in Siebenbürgen. (Brief an Fürst Karl Schwarzenberg, Gouverneur von Siebenbürgen, vom 21. August 1853.) *Transsilvania* 1855. No. 25. Seite 99.

Kivonatos tartalma tanulmányunk bevezető részében.

169.

Bethlen Gábor jelleme egykorú vélemények szerint, s 1616 s 1619-beli levelei. *Uj Magyar Muzeum* 1856. I. köt. 16—27. l.

Részletek egy 1620-i ritka névtelen röpiratból, meg Bethlen két (1616-i és 1619-i) belőle vett leveléből, számos egyéb ismeretlen külföldi könyvből merített jellemző idézetekkel.

170.

Adatok Szacsvai Sándorról. (Gerend, 19. Nov. 1853.) *Uj Magyar Muzeum* 1856. I. köt. 281—283. l.

Mike Sándor erdélyi országos levéltárhoz intézett levél alakjában írt emlékezés Szacsvai újságírói működéséről Bécsben, 1786—1792 közt. Röpiratai, Magyar Kurirja. Szacsvai satirikus elméje.

171.

Benkő Józsefről s a Hóra-világ irodalmáról. (Kemény Mike Sándorhoz intézett második levelében.) *Uj Magyar Muzeum* 1856. I. köt. 334—339. l.

Benkő „Az erdélyi oláh nemzet képe“ s „Az 1784-ben támadott Oláh zenebonának leírása“ c. műveiről. A Horavilágra vonatkozó hét más munka címe. Benkő mentegetőzése azon váddal szemben, hogy „Transilvania“ja nem eredeti munka. Szacsvai „A Hazafiak tüköre“ c. műve.

172.

Még valami Szacsvai Sándorról s a Hora-dolgokról. (Gerenden, nov. 23. 1853.) *Uj Magyar Muzeum* 1856. I. köt. 339—341. l.

Szacsvai újságírói és nyelvtisztítási érdemei. Hora pénzei, rézgyűrűje és csákánya.

173.

Magyar irodalmi berek. Szász-Sebes XV. századbéli tanodája, török általi ostroma és történetírójának emlékezete. *Uj Magyar Muzeum* 1857. I. köt. 45—53. l.

A „Tractatus de ritu, moribus, nequitia et multiplicatione Turcorum“ c. munka magyar vonatkozásai az 1487—39-i évekből.

A cikk előtti X-es szám arra látszik utalni, hogy ez Kemény Józsefnek a folyóiratban eddig megjelent tizedik cikke, de azért ez az elseje azoknak, amelyek később az ezentuli füzetekben megjelentek s a „Történelmi és irodalmi berek“ című kötetben is megtalálhatók. (A cikkek folyószámát ezentül célszerűségi szempontból elhagyjuk, mivel néha maga a szerkesztő — Toldy Ferenc — is elhagyta, néha meg hibásan rakta fel.)

174.

1480-beli jóslat Magyarország jövődjéről. *Uj Magyar Muzeum* 1857. I. köt. 76—80. l.

A „De maximis mutationibus regnorum prognosticon D. Magistri Antonii Torquati... ad Serenissimum Matthiam Regem Ungarorum“ című 1584-ben megjelent munkából Torquato Antal orvos Magyarország jövődjére vonatkozó jóslatai.

175.

Laki Thúz Jánosnak velencei emléke 1486-ról. *Uj Magyar Muzeum* 1857. I. köt. 80—83. l.

Keresztelt zsidó volt. Valla György neki ajánlotta „Juvenalis cum tribus commentariis“ c. Velencében 1492-ben megjelent művét.

176.

Első Mátyás király idejéből egy magyar költőnek emlékezete. *Uj Magyar Muzeum* 1857. I. köt. 83—84. l.

A „Fr. Arnoldi de Bavaria liber singularis de arte poetica ejusque laudibus et usu delectamineque“ c. munka 1492-ből említi Mátyás király Gábor nevű magyar dalnokát.

177.

Magyar és erdélyi nyomdászok külföldön, 1472—94 közt s a budai könyvtárak 1481—1525 közt. *Uj Magyar Muzeum* 1857. I. köt. 116—136. és 206—214. l.

Külföldön nyomdával rendelkező hat magyarországi nyomdász meg nyomdatermékeik, valamint 12 régi budai könyvtár meg az általuk kiadott munkák felsorolása.

178.

Hazai tudósaink a XV. század végén s a XVI.-nak elején. *Uj Magyar Muzeum* 1857. I. köt. 241—259. és 334—345. l.

A „Sodalitas litteraria danubiana Ungarorum.“ A Bolognában és egyebütt tanult magyar ifjak. Beroald Fülöp bolognai tanár három munkájában. Coturninus (Schuster) Lénárd Frangepán Gergely kalocsai érsekhez intézett beszéde. Számos külföldi író ajánlotta művét tudós híru magyar uraknak.

179.

Idősb Perényi Gábor emlékezete 1509—1512-ből. *Uj Magyar Muzeum* 1857. I. köt. 353—360. l.

Crosnai Pál krakkói tudós tanár, akit Perényi szívesen fogadott és gyámoltított, „Ad divum Ladislaum Pannoniae Regem victoriosissimum, et sanctum Stanislaum praesulem ac martyrem Poloniae gloriosissimum et pluraque alia connexa carmina“ c. Bécsben, 1509-ben kiadott munkájának ajánlólevele Perényi Gáborhoz.

180.

Erdélyi költők a XVI. század második tizedében. *Uj Magyar Muzeum* 1857. I. köt. 413—422. l.

Wolfhard Adorján, Hagymás Máté, szebeni Wall Tamás, kolosvári Roth (Veres) Tamás, Szilágyi Ambrus, Hatz Márton, Székely Ferenc és Ladó Ferenc magyarországi írókról és verseikről.

181.

A Dózsa-pórhad egykorú emléke. *Uj Magyar Muzeum* 1857. I. köt. 449—453. l.

A II. Ulászló udvarában tartózkodott Taurinus (Stieröxel) István gyulafehérvári kanonok leírja a Dózsa-lázadás történetét ily cím alatt: „Stauronmachia, idest Cruciatorum Servile Bellum. Viennae, 1515.“

182.

Vitéz János és Eperjesi János 1514-beli emlékezetök. *Uj Magyar Muzeum* 1857. I. köt. 453—454. l.

Regiomontanus János Peurbach Györgynek általa rendezett csillagászati térképeit, amint ez az utóbbi „Tabulae Eclipsium“ Bécsben, 1514-ben kiadott művének ajánlóleveléből kitérünk. Vitéz, nagyváradi püspök tiszteletére „váradai táblák“-nak nevezte. Ugyane mű előszavában van említés Eperjesi Jánosról is.

183.

A velenceiek által elfoglalt részei Magyarországnak. *Uj Magyar Muzeum* 1857. I. köt. 496—500. l.

Helianus Lajos „De bello suscipiendo adversus Venetianos... oratio“ című 1510-ben Augsburgban megjelent művében elősoroltatnak a velenceiek által Magyarországtól elfoglalt dalmát parti részek, melyeket 1813-ban foglalt vissza I. Ferenc a franciáktól.

184.

Verbőci István emlékezete. *Uj Magyar Muzeum* 1857. I. köt. 517—528. l.

Verbőci „Tripartituma“ bécsi 1517-i első kiadása végéről Balbi Jeromos pozsonyi prépost latin verse. Verbőci római és wormsai követsége. Hogy Verbőci sok külföldi tudóssal élt baráti viszonyban, arra nézve három mű neki szóló ajánlását találjuk.

185.

Budai Simon magyar verselő 1518-ban és Erdélyi Miksa indiai utazónk 1519-ben. *Uj Magyar Muzeum* 1857. I. köt. 528—531. l.

Fr. Chrysologi de Valle Marie „Tractatus specialis de linguarum scientie utilitate“ c. Bécsben, 1518-ban kiadott munkában van említés Budai Simon száműzetéséről és költészetéről. Erdélyi Miksát, Bod Péterrel szemben Kemény a Bécsben a XVI. század elején hatalmas „Siebenbürger“ erdélyi szász családból valónak tartja.

186—188.

Drei Briefe des Grafen Joseph Kemény an einen Freund über Michael Csáky, den vielvermögenden Kanzler in Siebenbürgen zur Zeit des jungen Königs Johann Sigismund. (Gerend. am 28. April, 9. und 26. Mai 1854.) *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde*. Neue Folge II. kötete (Kronstadt, 1857) 75—127. l.

Fejezetek: I. Die Familie Csáki de Keresztszeg. II. Die Familie Csáki von Bihar. III. Die Familie Csáki de Dobra. IV. Die Familie Kis-Csáki de Karko alias de Mihály. (p. 75—91.) Die politische Laufbahn Michael Csáki's. (p. 92—112.) Michael Csáki: capo et protettore della setta lutherana. (p. 113—127.)

189.

Mihály vajda jellemét és tetteit hitelesen érdeklő okmányok 1600 és 1601-ből. (Badenben, Bécs mellett 1854. augusztusban.) *Magyar Történelmi Tár* III. kötete (Pesten, 1857) 119—188. l.

A hadügyi levéltárban talált 11 érdekes levéllel és jelentéssel, melyeket kellő magyarázatokkal közöl, bevezetésében azzal a megjegyzésével, hogy ezek nélkül sem Erdély akkori eseményeit, sem Mihály vajda dacos, csalfa indulatját helyesen s hitelesen felfogni és leírni nem lehet.

Az egyes darabok rövidített tartalma az alábbi: 1. Kelemen pápa Mihály vajdához, 1600 ápr. 22. 2. Az Erdélybe küldött császári biztosok tárgyalása Mihály vajdával, 1600. 3—10. *Berichte der kaiserlichen Commissaire*, 20—25. April 1600. E jelentések fontossága, hogy először nyújtanak hiteles adatokat arról, mit végeztek Mihály vajdával a hozzáküldött biztosok: Ungnad Dávid és Székely Mihály szatmári kapitány, akik Kornis Gáspár egy titkos levelét is felküldték a prágai udvarnak. 11. Mihály vajda keltezetlen, igen fontos latin jelentése Rudolf császárhoz, amit nyilván személyesen nyújtott át neki 1601 elején.

190.

A gróf Lázár család. Irta családja számára gróf Lázár Miklós összekapcsolva gróf Kemény Józsefnek a nevezett családról kéziratba hátramaradt munkájával és számos jegyzetével.

Kolozsvártt, 1858. A rom. kathol. Lyceum betűivel; 8-rétű 3 levél és 282 lap.

A kiadó 1858 március 23-án kelt előszavában hálásan emlékezik Kemény közreműködéséről, melynek a kötet jóformán minden lapján nyoma van, sőt a közölt oklevelek nagyobb része is Kemény gyűjteményéből származnak.

191.

Az ugynevezett hét gyászmagyarkákról, vagyis szent Lázár szegényeiről, és a szárhegyi gróf Lázár család első törzsökéről. (Iráam Gerenden aug. 17. 1853.) Gróf Lázár Miklós 1858-ban megjelent fentebbi műve 3—11. l.

Kimutatván Apor Péter meg Timon Sámuel állításainak tévedését, Kemény József ez értekezésében azt a véleményt kockáztatja, hogy a Lázár-család besenyő-származású, miután Lázárfalvának legrégibb lakói — még egy 1365-i oklevél szerint is — biszenusok voltak.

192.

A mohácsi ütközet egykoru emléke. *Uj Magyar Muzzeum* 1858. I. köt. 21—34. l.

Cuspinianus János (valószínűleg már 1527-ben, Bécsben megjelent) leírását tartja leghitelesebbnek. Címe: „Oratio protreptica Joannis Cuspiniani ad Sacri Ro. Imp. Principes et proceres, ut bellum suscipiant contra Turcum cum descriptione conflictus nuper in Hungaria facti.“ A mohácsi csata leírását teljesen lenyomatja belőle, jegyzetben Sibutus György latin verse 1528-ból a magyarok hűtlenségéről.

193.

Mátyás király könyvtárának emlékezete. *Uj Magyar Muzzeum* 1858. I. köt. 102—105. l.

Brassicanus János említ „Luciani Samosatensis aliquot exquisitae lucubrations“ című Bécsben, 1528-ban megjelent művében két kéziratot, melyet a törökök Mátyás budai könyvtárából elvittek, s hogy ő Pesti Gábor közbenjárására Janus Pannonius 300 epigrammját váltotta meg a törököktől. Több vélemény Mátyás könyvtára hollétéről.

194.

Wagner András emlékezete. *Uj Magyar Muzeum* 1858. I. köt. 199—202. l.

Wagner Andrásról bővebb említést találunk Honorius Gott „De imagine Mundi“ című Bécsben, 1594-ben nyomtatott művében. E szerint erdélyi, még pedig brassai szász volt.

195.

Martinuzzi halála idejének meghatározása. *Uj Magyar Muzeum* 1858. I. köt. 225—227. l.

Heltai Gáspár tévedése Martinuzzi halála idejéről, mely 1551-ben történt. A gyilkos Marcus Antonius volt, aki elsőnek döfte át a biborost, de kegyetlen halállal halt később meg.

196.

Oláh Miklós emlékezete. *Uj Magyar Muzeum* 1858. I. köt. 227-233. l.

Az Oláh Miklós esztergomi érsek emlékét fenntartó, valamint neki ajánlott 8 külföldi mű s az arcképét közlő 3 más külföldi munka ismertetése.

197.

Sylvester János emlékezete 1551-ből. *Uj Magyar Muzeum* 1858. I. köt. 377—378. l.

Reisacher Bertalan dícsérő verse 1551-ből Sylvesterről. Maga Sylvester „Querela Fidei... ad regem... Ferdinandum“ c. Bécsben, 1551-ben kiadott művében panasolja el szenvedéseit. V. ö. fentebbi, 162. sz. a. cikkével.

198.

Egy adatka erdélyi szászainkról. *Uj Magyar Muzeum* 1858. I. köt. 379—380. l.

Az erdélyi szászok Szapolyai János király elleni ellenszenvét és Ferdinándhoz való hűzésát bizonyító részletek Rudolph de Capsis Pomeranus „De continuo Germaniae periculo Thurcorum astutissima nequitia“ c. 1552-ben megjelent művéből.

199.

Istvánfi Pál halotti emlékezete. *Uj Magyar Muzeum* 1858. I. köt. 380—383. l.

Szentgyörgyi Gábor latin verse Tőke Ferenc Istvánnak Istvánfi Pál halála emlékére írt „Epithaphium... Pauli Istvánfi“ c. 1553-ban, Bécsben megjelent művéből.

200.

Verancsics Antal emlékezete 1558-ból. *Uj Magyar Muzeum* 1858. I. köt. 383—384. l.

Lazius Farkas „Commentarii Rerum Graecarum“ c. 1558-i munkájának az a mondata, mely szerint Verancsics követjárásai alkalmából Thraciát és Kisázsziát is bejárta s a földrajz-irodalomban is jártas volt.

201.

Magyarországnak és régi szokásainak leírása 1573-ból. *Uj Magyar Muzeum* 1858. I. köt. 384—387. l.

Joannes Boëmus Auban „Omnium gentium mores, leges et ritus“ című 1571-i műve 295—300. lapja szerint a régi magyar sajátos betűk emléke külföldön és használata itthon még nem egészen ment feledésbe. Jegyzetben, Francken Sebestyén 1534-i leírása a magyar asszonyok viseletéről.

202.

A szombathelyi zsinat s akkori jezsuiták emlékezete 1579-ből. *Uj Magyar Muzeum* 1858. I. köt. 387—390. l.

Horváth Márkus jezsuitának az 1579-i szombathelyi zsinaton tartott s az „Acta constitutionis dioecesanæ synodi Jauriensis... Sabariæ... habitæ“ c. Prágában, 1579-ben megjelent munkájában olvasható protestáns-ellenes beszéde. Beregszászi Péter váradi lelkész „Apologia pro ecclesiis reformatis“ c. Váradon, 1585-ben megjelent műve. A jezsuitákat Erdélyből kiutasító 1588-i medgyesi országgyűlés végzéseinek idevonatkozó 5. része.

203.

Ecsedi Báthori István emlékezete 1586-ból. *Uj Magyar Muzeum* 1859. I. köt. 31—33. l.

Fegyverneki L. Izsák „Enchiridii communium Theologicorum“ c. Bázelen év nélkül megjelent műve ajánlólevelében dicsőíti ecsedi Báthori Istvánt, mint a reformáció egyik fő gyarapítóját. Grynaeus János Jakab bázeli könyvnyomató ecsedi Báthori Istvánhoz intézett s a fenti mű elején kiadott dicsőítő levele.

204.

Draskovics János és nejének emlékezetök 1610-ből. *Uj Magyar Muzeum* 1859. I. köt. 34—36. l.

Guevara Antal „Horologium Principum“ c. munkája Draskovics által 1610-ben végzett magyar fordításáról s ennek nejéhez, Istvánfi Evához, intézett ajánlólevele a házassági erkölcsökről és gyermeknevelésről.

205.

Id. Rákóczi György emlékezete 1627-ből. *Uj Magyar Muzeum* 1859. I. köt. 36—38. l.

Rotterdami Rézmán „Az keresztyén viselés könyvecskéje“ Salánki György által készített és Leydenben, 1627-ben kiadott fordítása ajánlólevelében megemlékezik öreg Rákóczi Györgynek a széptudományok iránti érde-meiről.

Jegyzetben Lisznyai K. Pál „Magyarok krónikája“ Debrecenben, 1692-ben megjelent művéből 22 férfi és 11 női latin keresztnév magyar fordítását közli.

206.

Prágai András panasza nemzetéről 1628-ban. *Uj Magyar Muzeum* 1859. I. köt. 233—237. l.

Guevara Antal „Horologium Principum“ c. munkája 1. és 3. könyvét id. Rákóczi György rendeletére Prágai András lefordítván és „Fejedelmeknek serkentőórája“ címmel Bártfán, 1628-ban kiadván, ajánlásában a fényűzési cikkek behozatala ellen s a magyaroknak minden vitézségük mellett történetükben való járatlanságukról szól.

207.

Ifj. Perényi Gábor és nejének emléke, 1637-ből. *Uj Magyar Muzeum* 1859. I. köt. 238—239. l.

Téjfalvi Csiba Márton beregszászi prédikátor „Romanocategorus“ című 1637-ben kiadott katolikus-ellenes műve ajánlásában a Perényieket dicsőíti s ifj. Perényi Gábor azon dicséretes tettét emeli ki, hogy őt személyt taníttatott saját költségén külföldön.

208.

Szenczi Molnár Albert emlékezete. *Uj Magyar Muzeum* 1859. I. köt. 309—329. l.

Szenczi Molnár Albert szegénységben eltelt tanuló éveiről és későbbi élete folyásáról, valamint egész munkásságáról, művei címeinek közlése mellett 33 levél és levélrészlet alapján.

Ez a nagyfontosságú közlés, amely számot is elfelejtett kapni — tévedésből kimaradt az e cikkeket tartalmazó kötetből.

209.

Fröhlich Dávid és némely nevezeteseb egykorú emlékezete 1639-ből. *Uj Magyar Muzeum* 1859. I. köt. 384—395. l.

Részletek Fröhlich „Medula geographiae practicae“ c. Bártfán, 1639-ben kiadott munkájából Alsted János Henrik gyulafehérvári tanárhoz való viszonyáról, valamint Magyarország politikai földrajzi leírásán kívül a magyar nép jelleméről s viseletéről, meg hogy ebben kezdik utánozni a törököket.

210.

I. Rákóczi György születése. *Uj Magyar Muzeum* 1859. I. köt. 396. l.

Id. Rákóczi György. Zsigmond fiához intézett és Gyulafehérvárt, 1640-ben kiadott jeles instructiójából közli, hogy 1594 június 8-án született és 1630 december 2-án választott erdélyi fejedelemmé.

211.

Dobó István s Ferenc és Lórántfi Mihály és Zsuzsánna emlékezetök 1640-ből. *Uj Magyar Muzeum* 1859. I. köt. 396—403. l.

Medgyesi Pál „Szent Ajak öröme“ c. Gyulafehérvárt, 1640-ben kiadott munkájának ajánlásában Lórántfi Zsuzsánna őseit, Dobó Istvánt és Ferencet dícsőíti. A tulajdonképeni munka egy Lórántfi Zsuzsánna által előidézett, az úrvacsorának két szín alatti vételéről szóló vitának leírása.

212.

Magyarország siralmas állapota 1641-ben. *Uj Magyar Muzeum* 1859. I. köt. 403—404. l.

Justus Lipsiusnak „Az álhatatlanságról írt két könyve“ Debrecenben, 1641-ben megjelent művének ajánlása Vai Péterhez, Magyarország siralmas állapotjáról és saját maga veszedelembefutásáról.

213.

Bedegi Nyári Bernát emlékezete 1649-ből. *Uj Magyar Muzeum* 1859. I. köt. 404. l.

A „Sz. Bernárd atyjának szép ájtatos elmélkedési az emberi állapot ismereteiről“ c. Lőcsén, 1649-ben megjelent mű ajánlása úgy magasztalja Nyári Bernátot, mint az ágostai hitvallás védelmezőjét és vallóját. Közölve Nyári ily művének címe: „De summa rebus in gerendis dexteritate ubique necessaria ... tractatus.“ Ultrajecti, 1646.

214.

A magyarok külföldieskedési hajlamai 1655-ben. *Uj Magyar Muzeum* 1859. I. köt. 405—406. l.

Miskolczi Gáspár „Angliai Independentismus“ c. 1654-ben megjelent műve ajánlásában ostromozza az idegen viselet és szokások utánzását, mely akkortájt kezdődött hazánkban.

215.

Batthyány Ádám emlékezete 1654-ről. *Uj Magyar Muzeum* 1859. I. köt. 500—502. l.

Malomfalvai Gergely bécsi szerzetes „Keresztyén Seneca“ Bécsben, 1654-ben megjelent munkája ajánlásában a ferencrendiekét ajánlja Batthyány pártfogásába. Közölve egyúttal Batthyány Ádám „Clypeus religionis Christianae contra tentationes mundi“ című Bécsben, 1654-ben megjelent imádságos könyvének címe.

216.

II. Rákóczi György havasalföldi győzedelme. *Uj Magyar Muzeum* 1859. I. köt. 502. l.

Részlet Basire Izsák gyulafehérvári tanár „Congratulatio publica victoriae, quam... Georgius Rákóczi... de perduellibus in Transalpina furentibus reportavit“ címen kiadott művéből, abból az alkalomból, hogy II. Rákóczi György a vajdájukat, Konstantint elűzött havasalföldieket Havasalföldében, az 1655 június 26-án vívott csatában megverte.

217.

Wesselényi Ferenc és elődének emlékezete 1655-ből. *Uj Magyar Muzeum* 1859. I. köt. 504—506. l.

Kedd Jodok jezsuita „Constantinus Magnus Romano-Catholicus. Ecclesia antiqua Romano-Catholica, S. Stephanus et primi Hungariae Reges“ c. Bécsben, 1655-ben megjelent művét Wesselényi Ferencnek ajánlva megemlékezik a Wesselényiek murányvári és füleki vitézkedéseiről. Idézve Okolski Simon „Orbis Polonicus“ c. Krakóban, 1645-ben megjelent műve 286. lapjáról, hogy ott a Wesselényiek cimere le van írva.

218.

Selyei Balog István emlékezete 1655-ből. *Uj Magyar Muzeum* 1860. I. köt. 243—244. l.

Szerző „Temetőkert“ című Váradon, 1655-ben halotti beszédeket tartalmazó munkáját az „Atya Istennek“ ajánlta, mert gályarabságában az tartotta meg. Egyéb adatok életéből, meg egy Kemény könyvtárában található kézirat címe: Danksagungs Rede, mit welcher die vertriebene Ungarische Prediger der Stadt Zürichisten Abscheid demüthigst nehmen, 1676.

219.

Lónyai, Báthori, Varkucs család származásának, és Lónyai Zsuzsánnának emlékezete 1656-ból. *Uj Magyar Muzeum* 1860. I. köt. 244—247. l.

Medgyesi Pál „Igazak sorsa e világon“ c. Sárospatakon, 1657-ben megjelent halotti beszéde Boeckai Istvánné, Lónyai Zsuzsánná felett, melynek családtörténeti adatait tartalmazó befejező részét Kemény lenyomatja.

220.

A lengyelek ellen 1657-ben viselt háborúnak veszélyes napjai. *Uj Magyar Muzeum* 1860. I. köt. 248—249. l.

Medgyesi Pálnak a lengyel szerencsétlen hadjáratra vonatkozó „Igaz magyar nép negyedik Jajja s Siralma“ című 1657-ben, meg „Ötödik Jaj és Siralom“ című, 1658-ban Sárospatakon megjelent művének adalékai, a címben jelölt családok genealogiai táblázatával.

221.

A Bocskai család nemágazata és Bocskai István fejedelem emlékezete 1659-ből. *Uj Magyar Muzeum* 1860. I. köt. 306—312. l.

Czeplédi István „Malach Doctornak... Melach tudós barátjával való bajtársi szóbeszéde“ c. 1659-ben megjelent műve ajánlásában található adalékok a Bocskai-családról, és Bocskai István fejedelem életéről.

222.

Rhédei Ferenc fejedelem és korának emlékezete 1664-ből. *Uj Magyar Muzeum* 1860. I. köt. 312—317. l.

Báthori Mihály debreceni lelkész „Hangos trombita“ c. Debrecenben, 1664-ben megjelent és Rhédei Ferennek ajánlott prédikáció-gyűjteménye ajánlásának részlete, amelyben halálját fejezi ki iránta, hogy taníttatta, majd adatok a Rhédei-ház viszontagságairól.

223.

Második Balassa Bálint és előde emlékezete 1675-ből. *Uj Magyar Muzeum* 1860. I. köt. 355—357. l.

Nádasi János „Punctum honoris aeterni“ c. Bécsben, 1675-ben megjelent műve ajánlásának a Balassa Bálint elődeire vonatkozó adatai.

224.

Egy pár adat Kertész Ábrahám híres nyomdászról. *Uj Magyar Muzeum* 1860. I. köt. 357—359. l.

Rotterdami Erazmus „Enchiridion“ szebeni, 1668-i kiadása előszavából kitűnik Kertész 1667-ben bekövetkezett halála. Kertész betűinek szépsége s további két nyomtatványa.

225.

Wesselényi Pál, Szőnyi Nagy István és az 1670-i vallási üldözések 1675-iki emlékezete. *Uj Magyar Muzeum* 1860. I. köt. 359—365. l.

Szőnyi N. István „Martyrok coronája“ Kolozsvárt, 1675-ben hadadi Wesselényi Pálnak ajánlott műve ajánlásában a saját üldöztetése mellett leírja a többi protestáns pap üldöztetését is.

226.

Melotai Nyilas István emlékezete 1680-ból. *Uj Magyar Muzeum* 1860. II. köt. 52—54. l.

A Kolozsvárt, 1680-ban megjelent „Agenda“ előljáró beszédéből vett részletek, Melotai Nyilas István életére vonatkozó adatokkal.

227.

Csúzi Cseh Jakab emlékezete 1682-ből. *Uj Magyar Muzeum* 1860. II. köt. 54—55. l.

Szerző „Edom ostroma“ című Debrecenben, 1682-ben megjelent prédikáció-gyűjteménye ajánlásából vett adatok saját szenvedéseiről. Aztán Köleséri Sámuel és Németi Mihály kolozsvári lelki pásztor Csúzit dicsőítő versei, valamint Németi Mihály életrajzi adatai, gyászjelentéséből idézve.

228.

Lisznyai Kovács Pál emlékezete. *Uj Magyar Muzeum* 1860. II. köt. 56—61. l.

Szerző életrajzi adatai „Professionum scholasticorum... propositarum“ című Debrecenben, 1683-ban megjelent műve ajánlásából, aztán „Origo gentium“ című Debrecenben, 1693-ban kiadott művének ismertetése és idézése annak, hogy ajánlásában felsorolja addigi munkáit.

229.

Bercsényi Miklós emlékezete 1685-ből. *Uj Magyar Muzeum* 1860. II. köt. 174—176. l.

Tarnóczy István jezsuita „Jó akarat“ című Bécsben, 1685-ben kiadott műve ajánlásában azt írja Bercsényiről, hogy egy-akaratú vele, mert hú maradt a császárhoz mindig.

230.

Szatmárnémeti Mihály emlékezete 1686-ból. *Uj Magyar Muzeum* 1860. II. köt. 176—178. l.

Tizenkettőre szaporodott munkáinak címét maga sorolja fel Kolozsvárt, 1686-ban megjelent „Dominicalis praedikációk todalikja“ című művében.

231.

I. Apafi Mihály emlékezete 1690-ből. *Uj Magyar Muzeum* 1860. II. köt. 178—180. l.

Vécsei István „Sam. Bocharti Hierozoici, seu de animalibus S. Scripturae compendium“ című Franequerában, 1690-ben kiadott művét Apafinak ajánlván, abban felsorolja a fejedelem érdemeit.

232.

Egy adat szellemi állapotainkról a XVII. század végén. *Uj Magyar Muzeum* 1860. II. köt. 180—181. l.

Egy névtelen író németből fordított „Chatholicus válasz az Esaviták eretnek kérdésére: Hol volt Lutherus előtt az igaz vallás“ 1690-ben megjelent munkájában panaszkodik azon, hogy nincs, aki a magyarok között Isten igaz igéjét hirdetné.

233.

Apor István emlékezete 1695-ből. *Uj Magyar Muzeum* 1860. II. köt. 181—182. l.

Pápai Páriz Ferenc „Ars Heraldica“ című Enyeden, 1695-ben kiadott munkájának Apor Istvánhoz írt ajánlásában dicséri az Apor-családot, hogy Erdély művelődését elősegíti.

234.

Das „Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens“ und andere literarische Sachen. (Unge-druckte 61 Briefe an Anton Kurz zwischen 1843 und 1847.) *Magazin für Geschichte ... Siebenbürgens*. Neue Folge II. Band (Kronstadt, 1860) S. 76—128 und 180—243.

Kivonatos tartalma tanulmányunk V. fejezete 6 jegyzetes részében.

235—236.

Történelmi és irodalmi kalászatok. Irta Gr. Kemény József. Pest, M. DCCC. LXI. Emich Gusztáv, magy. akadémiai nyomdász tulajdona. Nagy 8-rétű VI és 254 lap.

Előszava: Pesten, július 4. 1861. Toldy Ferenc.

Tartalmazza Keménynek az *Uj Magyar Muzeum* 1856—1860-i kötetében megjelent, fentebb ismertett cikkeit, a Szászsebes XV. századi tanodájáról szóló (177. a. idézett) cikktől kezdve végig, valamint a Kemény kéziratából a Múzeumban tévedésből meg nem jelent alábbi két cikkét:

Georgievics Bertalan XVI. századbéli orientalistánk emlékezete. (A kötet 130—136. lapján.)

Georgievics „Prognoma“ című Bécsben, 1547-ben megjelent keleti tárgyú műve magyar vonatkozásai, valamint a Georgievics tizenhárom évi török fogságáról írt „De afflictione, tam captivitate, quam etiam sub Turcae tributo viventium christianorum“ című Wormsban, 1545-ben megjelent másik művében talált magyar adatok.

Pápai Páriz Ferenc életéhez. (A kötet utolsó darabja, a 251—254. lapon.)

Kemény a Pápai Páriz Ferenc halála után Kolozsvárt „Justissima Adorea“ című ritka műből közli életleírását, annyival inkább, mert azt a nyomtatványt sem Bod Péter, sem pedig Wespriemi István nem ismerte. Ép ezért említi Kemény azt a fontos adatot is, hogy bár ismeretes, hogy Pápai Páriz Ferenc hasonnevű fia is orvos volt, ismeretlen maradt, hogy utolsó, András nevű fia is orvostudományt tanult és 1732 október 15-én a viadrai egyetemen tartotta doktori értekezését, amely „De vero et necessario Medicorum Archano“ címen nyomtatásban is megjelent.

237.

A győri káptalan nevezetes bizonyítványa a Vékey-család őseinek spanyolországi ágáról, 1361-ből. Wenzel Gusztáv „Codex Arpadianus continuatus“ c. kiadványa I. kötete (Pest, 1860) 41—42. l.

Karácsonyi János id. műve 198. száma szerint koholt.

238—239.

Album Oltardianum. (1526—1659) Mitgetheilt von G. J. K. Dr. Eugen v. Trauschenfels „Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens“ új folyama (Kronstadt, 1860) 1—49. l.

Kemény József előszavával és a jegyzetekben tíz oklevéllel.

Tagebuch des Johann Irthell des älteren und jüngeren. Vom Jahre 1638—1710. Mitgetheilt und bevorwortet vom Grafen Joseph Kemény. *Ugyanott*, a 348—378. l.

Az előszavába iktatva Zimrigyer Mátyás szebeni királybíró Apafi Mihálytól (Gyulafehérvárt, 1676 október 20-án) nyert címeres nemeslevele szövegével.

E kötet darabjai Kurz Antal előszavaival díszítve készen jutottak a kiadó kezéhez, — saját bevallása szerint, — miután azokat Kemény József az általa előzőleg kiadott két előbbi német forrás-kiadvány harmadik kötetéül készítő sajtó alá Kurz támogatásával s ez a kötet csupán a 48-as idők közbejöttével nem jelenhetett meg a maga neve alatt.

240.

Rosnyai Dávid török deák krónikája és egyéb erdélyi irodalmi dolgok. (Nagyajtai Kovács Istvánhoz intézett hét levél, az 1836—1845 közti évekből.) A kolozsvári *Élet és irodalom* 1884. évf. 17-ik és egyéb számaiban. Kiadta Dr. Boros György.

Kivonatos tartalmuk tanulmányunk V. fejezetében.

241.

Britannus János nagyváradi rektor 1261—1328 közti emléke. *Erdélyi Múzeum* 1910. évf. 106. l. (Közöltem magam.)

Cornelius Curtius „Virorum illustrium... elogia“ c. műve (Antverpiae, 1636) alapján említi ezt a váradi kanonokot, megjegyezvén, hátha azonos Ivánka János akkori váradi püspökkel, akinek családja ekként angol származású.

242.

Erdélyi szászainkat érdeklő régi törvények emléke 1506-ból. *Erdélyi Múzeum* 1910. évf. 290—291. l. (Közöltem magam.)

Laski János „Commune incliti Poloniae regni privilegium“ c. műve (Cracoviae, 1506) szászokat érdeklő adalékai, vonatkozással a „Ius Saxonum provinciale“ forrására.

243.

Klynsor Erdélyben. (Gr. Mailáth Jánoshoz 1846 április 6-án írt levél alakjában.) Kiadta Laban Antal az *Egyetemes Philologiai Közlöny* 1914. évf. 695—697. l.

Az a véleménye, hogy Klynsor Miklós német költő, aki a XIII. században, II. András idejében egy ideig Erdélyben élt, nem szász eredetű, hanem egy németalföldről bevándorolt jómódú és kalandokat kereső lovag, aki nálunk telepedett meg s ennek unokája 1320-ban egy Tövis melletti prediumon lakott.

Kemény felhozott adatai annyira tetszettek Mailáthnak, hogy köszönőlevelében ezt írta neki: tökéletesen eltalálta — more solito — azt, ami az egészben igaz.

244.

Literarische Fragen, insbesondere über Literatur betreffend die Union eines Teiles der siebenbürgischen Rumänen mit der römisch-katholischen Kirche. (Brief an Karl Ludwig Freiherrn von Rosenfeld. Gerend, 24. März 1853.) *Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* 1927. évf. 5—6. sz. 71—76. l.

Kivonatatos tartalma tanulmányunk V. része 16. jegyzetes részében.

III.

Képek, hasonmások, megjegyzések.

Gróf Kemény József arcképe. Az Erdélyi Múzeumi levéltár fogadószobájában lévő életnagyságú festményről. Festette Josef Weidner, 1859. (A Bevezetéshez mellékelve.) Az arckép alatt Kemény József név-aláírása, egyik leveléről bemutatva.

Fejléc heraldikai jegyekből összeállítva. Festette P. Antalffy Bolziszár. Erdély cereografiája I. kötete címlapjáról kicsinyítve. (A Bevezetés 1. lapján.)

Gróf Kemény József címeres pecsétnyomója. Rajzolta Tóth István. (A Bevezetés záróképe.)

Gerend, a régi templom és Kemény-kastély képével. Orbán Balázs „A székelyföld leírása“ c. műve V. kötete (Pest, 1871) 134. lapja falmetszetéről kicsinyítve. (Az I. fejezet élén.)

A tanuló Kemény József oratóija. Eredetije gr. Kemény József családi iratai közt. (Az I. fejezet 14. l.)

A gyulafehérvári káptalani levéltárról szóló 1836-ban megjelent munka I. kötetének címlapja kicsinyítve. (Az I. fejezet 22. l.)

Erdélyország történetei tára 1837-ben megjelent I. kötetének címlapja kicsinyítve. (Az I. fejezet 25. l.)

Az 1839-ben megjelent Deutsche Fundgruben I. kötetének címlapja kicsinyítve. (Az I. fejezet 28. l.)

Záróképpül a Kemény József nevenapjára 1850-ben felajánlott kékpapírosból kivágott díszes üdvözlőlap fele kicsinyítve; a családi iratait őrző XX. dobozból. (A III. fejezet végén.)

Gróf Kemény József szülőháza Gerenden. Balázs István felvételéről kicsinyítve. (A IV. fejezet élén.)

Gróf Kemény József kezeírása. Gerenden, 1841 szeptember 25-én kelt csákpálfalvai Szebeni Pálhoz intézett leveléről. (A IV. fejezet 3. lapján.)

Gróf Kemény József síremléke a gerendi köztemetőben. A „Déliab nagy naptár“ 1858-i kötete 77. lapján látható fametszetből való kimetszés. (Az V. fejezet záróképeül.)

A tudományokat jelképező fejléc, egy keletnélküli Józsefnapi német üdvözlő-irat aljáról. Koszta László rajzáról kicsinyítve. A metszeten gyengén látható szöveg ez: Heil dem Grossen! der mit der Seele Wunderstärke Ein weiches Herz vereint. Der kalt beurtheilt, und geistvoll für edle Werke Tag und Nacht vereint. (Gr. Kemény József családi irat-dobozában; a VI. fejezet élén.)

Gróf Kemény József gyűrűpecsétje. Rajzolta Tóth István, kissé nagyítva. (A VI. fejezet záróképeül.)

Gr. Kemény József magyar, német és latin nyelven írt üdvözlő verse gr. Teleki József erdélyi kormányzói beiktatása alkalmából, 1842-ben. Kicsinyített hasonmása a nagy ívrétű kolozsvári ritka nyomtatványnak; ugyanott. (A II. Függelék közepén.)

Biasini Domokos gyorskocsija. A „Kolozsvári Lap“ 1850. évf. 198. lapja fametszetéről. (A Függelék záróképeül.)

Elirások. 1. Kemény József anyjának, gr. Batthyány Teréznek nagybátyja, nem fivére volt gr. Batthyány Ignác erdélyi püspök, vagyis — miként magát Kemény egy ízben kifejezte — a püspök anyámtóli nagyapámnak édes testvére vala. 2. Mike Sándor levéltáros római katolikus, nem unitárius volt. 3. Az V. fejezet utolsó lapján Steinau (nem Steianu) Amália olvasandó.

